

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΕΥΧΟΣ Β΄.

ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 289

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΤΗ 2 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ

1912

ΕΚΘΕΣΙΣ

• Περὶ τῶν εἰς κρίσιν υποβληθεισῶν Ἑλληνι-
κῶν Ἱστορικῶν διὰ τὴν Γ' τάξιν τῶν
ἐλληνικῶν σχολείων.

Πρὸς τὸ Σ. Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς
Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως

Κύριε Ὑπουργέ,

Εἰς τὸν δι' Ὑμετέρας διαταγῆς τῆς 3 Μαρτίου 1908
προκηρυχθέντα διαγωνισμὸν βιβλίου ἐλληνικῆς ἱστορίας
ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπό-
λεως μέχρι τῶν κατ' ἡμᾶς χρόνων, διὰ τὴν Γ' τάξιν τῶν
ἐλληνικῶν σχολείων, ὑπεβλήθησαν τέσσαρα βιβλία.

- 1) Διογένης Κ. Χαρίτωνος, καθηγητοῦ τῆς ἐν Ἀθή-
ναις Δημοσίας Ἐμπορικῆς Σχολῆς
- 2) Γεωργίου Τσαρχῆ
- 3) Γεωργίου Σωτηριάδου
- 4) Νικολάου Γ. Βραχνοῦ, καθηγητοῦ τοῦ Γ' ἐν Ἀθή-
ναις γυμνασίου.

Τούτων τὰ μὲν δύο πρῶτα εἶναι ὡς ἔστω, πολὺ
δὲ καλλίτερα αὐτῶν τὰ τῶν κ. κ. Σωτηριάδου καὶ Βρα-
χνοῦ, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς κατωτέρω περὶ αὐτῶν ἀνα-
λυτικῆς ἐκθέσεως.

Ἡ Ἱστορία τοῦ Δ. Χαρίτωνος καὶ ἐν τοῖς κατ'
ἐκαστὸν βόρειοι λαθὼν καὶ τὸ ἐλάττωμα ἔχει, ὅτι ἐν οὐκ
ὀλίγοις μέρεσιν ὁ συγγραφεὺς ἐπὶ τὸ ἀνοπώτερον παρα-
λαμβάνει μέχρι λέξεων σχεδὸν μέρη τινὰ ἐξ ἄλλων προϋ-
παρχόντων διδασκτικῶν βιβλίων, τιμωροῦμενος διὰ τὴν
ἀνευλάβειν ταύτην πρὸς τὴν ξένην πνευματικὴν ἰδιοκτη-
σίαν διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ αὐτῶν τῶν σχολιαστῶν τῶν
προτύπων αὐτοῦ,

σ. 4 «Θεόδωρος Β' ὁ Λάσκαρης, ὅστις, ὀλίγα ἔτη βα-
σιλεύσας, οὐδὲν ἡδυνήθη νὰ πράξῃ». Ταῦτα εἶναι καὶ
ὑπερβολικὰ καὶ ἄδικα.

σ. 5. Τὰ περὶ αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος λεγό-
μενα εἶναι πολὺ γενικὰ καὶ ἀόριστα.

σ. 5 «Τὸ δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου ἴδρυσεν Μιχαὴλ
Α' ὁ Κομνηνὸς» γρ. Ἀγγελος.

σ. 5. Ὁ Θεόδωρος Ἀγγελος δὲν ἀνηγορεύθη αὐτο-
κράτωρ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ βασιλεὺς.

σ. 6. «Ἰπὸ τὸν Μιχαὴλ Β' τὸν Κομνηνὸν (γρ. Ἀγγε-
λον), ἐναντίον τοῦ ὁποῦ ἐπιχειρήσας πόλεμον ὁ αὐτοκρά-
τωρ τῆς Νικαίης Μιχαὴλ Παλαιολόγος, κατέλυσε τὸ
Φραγκικὸν κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως». Ταῦτα ὡς
συνεπύχθησαν εἶναι ἄσχετὰ καὶ συγκεχυμένα.

σ. 7. «Διὰ τῆς καταλήψεως ταύτης ὁ Βονοφάντιος ἴδρυ-
σεν ἐν Ἑλλάδι διάφορα δουλεῖα, βερωνίαις καὶ κομιταίς,
ὧν ἐπισημότερα ἀπέβησαν τὰ τῆς Λαρίσης, τοῦ Βελεστί-
νου, τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν Ἀθηνῶν». Ἀνακριβῆ, ἀτελεῖ
καὶ συγκεχυμένα.

σ. 7. «Οἱ δὲ Βενετοὶ διὰ τοῦ στόλου αὐτῶν κατέλαβον
τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου καὶ Αἰγαίου πελάγους». Ἀνακρι-
βῶς ἐκτεθειμένα.

σ. 7. «Ἀρχοντα τῆς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας Λέοντα
Σγυρὸν» λείπει ἡ Νκυπλία, ἥτις δὲν δύνανται νὰ θεωρη-
θῇ συμπεριλαμβανομένη εἰς τὴν Ἀργολίδα, ἀνθ' ἧς ἔπρεπε
νὰ τεθῇ μᾶλλον τὸ Ἄργος.

σ. 8. «Ἡ Πελοπόννησος, ἥτις ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ
Μωρέας ὠνομάσθη». Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ Μωρέως φέρεται
ἤδη ἀπὸ τοῦ 1111 τοῦλάχιστον, δηλαδὴ τοῦλάχιστον ἐνα-
λὼνα πρὸ τῆς φραγκοκρατίας.

σ. 9. «Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος κατήγετο
ἐκ τῆς ἐνδόξου οἰκογενείας τῶν Κομνηνῶν».

σ. 9. «Τοῦ δεσπότου τῆς Ἡπείρου Μιχαήλ τοῦ Β' Κομνηνοῦ».

σ. 10. «Ὁ Στρατηγόπουλος, πλησιάσας εἰς τὰ τεῖχη τῆς πόλεως, συνέλαβεν ἕνα τῶν κατοίκων περιφερόμενον εἰς τὸ στρατόπεδον». Εἰς τὸ στρατόπεδον τίνος, τοῦ Στρατηγόπουλου; ἀλλὰ πῶς συμβιβάζεται τοῦτο πρὸς τὸ πλησιάζας εἰς τὰ τεῖχη;

σ. 10. «Αἱ πύλαι ἦσαν κλεισταί, ἡ δὲ πόλις συνεκοινωνε δι' ὑπογείου διόδου». Προσθετέον πρὸς τὰ ἐκτὸς.

σ. 10. «Ἐπεμψε πεντήκοντα ἄνδρας· ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνδρῶν ἠδύνετο καὶ νὰ λείψῃ, ἀλλ' ἀπ' οὗ ἐκρίθη ἀναγκαιὸς ἔπρεπε νὰ τεθῇ ὁ ὀρθὸς ἦτοι δεκαπέντε, ὅσοι ἦσαν οἱ τὸ πρῶτον σταλέντες».

σ. 10. «Δαφνουσίου» γρ. Δαφνουσίης.

Ἐν σ. 11 ἀποσιωπᾶται ἡ ἱστορία Μιχαήλ Η' τοῦ Παλαιολόγου μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

σ. 12. «Ἐπὶ δὲ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Εὐβοίας ἡ Βενετική δημοκρατία (γρ. πολιτεία) ἐδέσποτε καὶ μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ὑπὸ τῶν Τούρκων». Ἐπρεπε νὰ προταχθῇ ἡ Εὐβοία, ἥς ἡ ἄλωσις ἐπῆλθεν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μωάμεθ τοῦ Κατακτητοῦ ὀλίγα μόνον ἔτη μετὰ τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. νὰ ἐπῇται δὲ ἡ Κρήτη, κυριευθεῖσα ὑπὸ τῶν Τούρκων μετὰ δύο ὅλους αἰῶνας καὶ ὑπερέκεινα.

σ. 12—13. Ἐν τῷ κεφαλαίῳ «Ἡ γένεσις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἐν Βιθυνίᾳ» ἐπικρατεῖ σύγχυσις τῶν Τούρκων ὡς ἔθνους καὶ τῆς πολιτείας τῶν Ὀθωμανῶν.

σ. 14. «Οἱ ἱππότες, τάγμα τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου, οἵτινες κατεῖχον τὰ Ἱεροσόλυμα μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Παλαιστίνης ὑπὸ τῶν Μαμελούκων Τούρκων, ἐκυρίευσαν τὴν Κύπρον, καὶ ἐζήτησαν νὰ καταλάβωσι καὶ τὴν Ρόδον», συρροὴ συγχύσεως καὶ ἀνακριθειῶν.

σ. 15. «Ὁ Ἀνδρόνικος ὁ Γ' . . . ἠττηθεὶς εἰς τὴν μάχην τῆς Φιλοκρήνης». Ἡ ἥττα αὕτη ἐγένετο ἐν Πελεκάνῳ τῆς Μισοθωρίας, εἰς δὲ Φιλοκρήνην ἦλθεν ὁ Ἀνδρόνικος τραυθεὶς ἐν τῇ μάχῃ.

σ. 15 καὶ ἐξῆς. Τὸν Καντακουζηνὸν γράφει πάντοτε Κατακουζηνόν.

σ. 18. «Τὴν παρὰ τὰ ὅρια τῆς Βουλγαρίας κειμένην ἑλληνικὴν πόλιν Σαρδιακὴν ἢ Σόφιαν». Οὔτε Σαρδιακή, ἀλλὰ Σορδική, ἐλέγετο ἐν παλαιότεροις χρόνοις, οὔτε Σόφιαν, ἀλλὰ Σιφίαν πρέπει νὰ λέγωμεν, οὔτε ἑλληνικὴ πόλις ἦτο, οὔτε παρὰ τὰ ὅρια τῆς Βουλγαρίας ἔκειτο, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ Βουλγαρίᾳ.

σ. 18. Κακόζηλος ἡ φράσις «τηροῦσιν ἐν διαρκεῖ κινήσει τὸ στρατόπεδον αὐτῶν».

σ. 20. Ὑπερβολικὰ εἶνε τὸ λεγόμενον, ὅτι ὁ Βαγιαζῆτ «προσῆρτησεν εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος ὑπὲρ τὸ ἡμισυ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας».

σ. 20. «Μανουὴλ Β' Παλαιολόγος εὕρισκετο ἐν Προύσῃ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Βαγιαζήτ». Ἀλλ' ἦτο ὁμηρος αὐτοῦ.

σ. 22. «Ἐκυρίευσεν τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν, τῆς πόλεως τῶν φιλοσόφων». Αἱ λέξεις τῆς πόλεως τῶν φιλοσόφων λεγόμεναι περὶ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος εἶνε ληχυθώδης καὶ ἀπροσδιόνυσος κεννηγορία, δυναμένη νὰ παραγάγῃ τὸν μαθητὴν εἰς ψευδῇ ἱστορικὴν ἀντίληψιν. Ἀντὶ δὲ τούτων ἦτο προτιμότερον καὶ πολὺ ἀναγκαιότερον νὰ λεχθῇσιν τινα περὶ τῶν τειχῶν τῆς ἐπιφανοῦς ταύτης πόλεως, τῆς καὶ πρωτεύουσας τοῦ ἐλευθέρου βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὸν μακρὸν χρόνον τῆς Φραγκοκρατίας, περὶ ὧν οὐδὲν ἄλλο εὕρισκόμεν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, πλὴν τῆς ξηρᾶς φράσεως τὸ δουτᾶτον

τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ταύτης αἰεὶ οὐδεμιᾶς ἐξηγήσεως καὶ ἱστορικῆς εἰδήσεως.

σ. 23. «Τότε (ἐπὶ Ταμερλάνου) ἐξηφανίσθησαν αἱ μεγάλαι καὶ εὐδαίμονες πόλεις Νίκαια, Ἐφέσος, Κολοφῶν, Σάρδεις καὶ τσαυταὶ ἄλλαι ἐστὶαι τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ». Τὸ μὲν ἐξηφανίσθησαν εἶνε ὑπερβολικόν, ἡ δ' ἐκλογὴ τῶν παθουσῶν πόλεων τυχαία· αἱ Σάρδεις ἀτόπως συμνημονεύονται μετὰ τῶν ἐστιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τὸ δὲ κυριώτατον, οὐδὲν λέγεται περὶ τῆς σκληρᾶς τύχης τῆς Σμύρνης, ἥτις εἶνε ἡ μάλιστα πάντων ἐνδικοφέρουσα.

σ. 25. Εὕρισκόμεν τὸ θυμάσιον «τὸν Μανουὴλ Παλαιολόγον ἀποθανόντα ἀτεκνον διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης».

σ. 25. «Ὁ Κωνσταντῖνος (Παλαιολόγος) ἦτο διοικητὴς τῆς Πελοπονήσου» ἔπρεπε νὰ γραφῇ δεσποτὴς καὶ νὰ λεχθῇσιν τινα περὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Πελοποννήσου, περὶ οὗ οὐδὲ λέξις ὑπάρχει ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ.

σ. 25. «Ὅτε οὗτος (ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος) ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἡ αὐτοκρατορία περιωρίζετο εἰς μόνην σχεδὸν τὴν Κωνσταντινίαν (γρ. Κωνσταντινουπόλιν, διότι αἱ τοιαῦται ἐπιτηδεῖς εἶνε ἀποπώταται ἐν διδασκαλικοῖς βιβλίοις, καθ' ὅ καὶ ἡ ἐν οὗ δέοντι χρῆσις ἀραβικῶν ἢ ἑλληνικῶν ἀριθμῶν ἀντὶ ὀλογράφων), πάσας δὲ τὰς λοιπὰς ἑλληνικὰς χώρας κατεῖχον οἱ Τούρκοι». Λοιπὸν καὶ τὴν Πελοποννήσον καὶ τὴν Τραπεζοῦντα καὶ τὴν Εὐβοίαν καὶ τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς Ἰονίους νήσους καὶ τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ρόδον;

σ. 26. «Ἡ διχοσπῆ τῶν σχέσεων (μεταξὺ Μωάμεθ καὶ Κωνσταντίνου) προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Σουλτᾶνος ἔκτισε φρούρια ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ὁχθῆς τοῦ Βοσπόρου. . . ὁ αὐτοκράτωρ Κων/ος (γρ. Κωνσταντῖνος) διαμαρτυρηθεὶς καὶ μὴ εἰσακουσθεὶς ἐκήρυξε τὸν πόλεμον». Ἀνακριθεὶς τὰ περὶ κηρύξεως τοῦ πολέμου, οὐκ ὀρθῶς δ' ἔγραφε φρούρια, διότι, ὡς γνωστόν, πρόκειται μόνον περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν λεγομένης Λαίμοκοπίας, τοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων λεγομένου Ροῦμελη-Χισσάρ.

Σημειωτέον, ὅτι ἐν τῇ διηγέσει τῶν πρὸ τῆς πολιορκίας καὶ ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως συμβάντων, οὔτε περὶ τῆς ἀποδημίας τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου εἰς τὴν Δύσιν οὔτε περὶ τῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἑκκλησιῶν λέγεται τι.

σ. 27. «Ἡ πολιορκία (τῆς Κωνσταντινουπόλεως) ἀρξαμένη τὴν 7 Ἀπριλίου» γρ. 6 ἀντὶ 7.

σ. 27. «Ὁ δὲ στόλος τοῦ Κωνσταντίνου συνέκειτο ἐκ 10 (γρ. δέκα) πλοιαρίων». Ἀλλ' ἔπρεπε νὰ γείνη μνεία καὶ τῶν συμμαχικῶν.

σ. 29. Μνημονεύεται μόνον ἡ γενικὴ ἐφοδος, περὶ οὗδενης δὲ τῶν κατὰ γῆν πολεμικῶν ἔργων γίνεται λόγος.

σ. 32. «Ἐπεσεν ἡ περιώνυμος τοῦ Κωνσταντίνου πόλις καὶ ἅπαν τὸ γένος ἡμῶν εἰς μακρὰν καὶ ἀπεχθὴ δουλείαν». Ἀντὶ τοῦ χρονολογικοῦ ἀνακριβεστάτου συνδυασμοῦ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὴν δούλωσιν τοῦ ὅλου γένους, ἔπρεπε νὰ δηλωθῇ ἡ σημασία, ἣν εἶχεν ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καίπερ ὑφισταμένων ὅλως ἔτι ἀδουλώτων ἢ ὑπὸ Φράγκῳ δεσποζομένων ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν, καὶ ἡ ῥοπή, ἣν ἔσχεν ἡ πτώσις τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ τὰς τύχας τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων.

σ. 33. «Ἐκεῖ δὲ μέχρι σήμερον κοιμᾶται (ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος) ἀναπαυόμενος . . . ἕως οὗ ἀναστηθῇ ἐκ τῆς δουλείας τὸ ὅλον ἑλληνικὸν γένος». Κακὴ διατύπωσις

τῶν γνωστῶν θρύλων καὶ ἐλπίδων, ἃς συνδέει τὸ Ἑλληνικὸν πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Κωνσταντίνου.

σ. 34. «Ἡ ἀξιοθαύμαστος ιδιότης τῆς μηχανητικῆς βελόνης τοῦ νὰ στρέφεται αὐτὴ διαρκῶς πρὸς βορρᾶν». Κακῶς διατετυπωμένον.

σ. 35. «Καὶ τῆς πυρίτιδος δὲ ἡ χρῆσις ἦτο γνωστὴ... ἐν τούτοις ἡ ἐφευρέσις αὐτῆς ἀποδίδεται. . .»

σ. 35. Περὶ τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφικῆς ὄντος τοῦ λόγου, λέγονται κακῶς τὰδε: «ἐχαράσσοντο τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου ἀμετάβλητα περιέχοντα ὁλοκλήρους σελίδας διαφόρων κειμένων».

σ. 37. Ἐν τοῖς περὶ Πανεπιστημίων ὑπάρχουσιν οὐκ ὀλίγα ἀνακρίβειαι, σὺν δὲ τοῖς ἄλλοις μνημονεύονται ὡς κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα ιδρυθέντα Πανεπιστήμια ἐν Παταύῳ καὶ Φερράρᾳ. Λέγεται, ὅτι «κατὰ τὸν 15^{ον} αἰῶνα ιδρύθη τὸ ἐν Μεδιολάνῳ Πανεπιστήμιον, διάσημον διὰ τὸ ἐν αὐτῷ ἐπικρατοῦν φιλελεύθερον πνεῦμα» καὶ προστίθενται: «ἐν Γερμανίᾳ . . . τὸ τῆς Βυτεμβέργης, τῆς Φραγκφούρτης». Ἀλλὰ Πανεπιστήμιον μὲν τῆς Βυτεμβέργης γράφεται ἀνακριβῶς ἀντὶ Βιττεμβέργης, ἥς τὸ Πανεπιστήμιον ἠνώθη κατόπιν μετὰ τοῦ τῆς Χάλλης. Πανεπιστήμιον δ' ἐν Φραγκφούρτῃ οὐδέποτε ὑπῆρξε.

σ. 38. Ἡ Σουηδία ἀπέκτησε Πανεπιστήμιον κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Οὐψάλλης (γρ. Οὐψάλης) ἐν Λούνδῳ. Κάκιστα διατετυπωμένα: ὁ παῖς θὰ ὑποθέσῃ, ὅτι τὸ τῆς Οὐψάλης κεῖται ἀλλαχοῦ ἐκτὸς τῆς Σουηδίας.

σ. 40. Ο Βάσκος Δεγάμα (γρ. Δα-Γάμα) ἔφθασεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Καλιούτης. Ἐνταῦθα συγχέεται ἡ Καλιούτις πρὸς τὴν Καλλικούτην.

σ. 41—43. Περὶ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς παρέρχονται τρεῖς ὅλαι σελίδες, ὑπομνησκουσαι τὰς τοῦ κ. Τσαχρῆ οὐκ ἄνευ ἀνακριβειῶν, ἐν αἷς, ὅτι ὁ Κολόμβος ἐγεννήθη τῷ 1456 (γρ. 1446). Ἡ ὅλη δὲ ἐκθεσις εἶνε τοιαύτη, ὥστε παράγεται τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἡ κατὰ θάλασσαν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας διὰ τοῦ περιήλου τῆς Ἀφρικῆς ὁδὸς προηγήθη τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς.

σ. 47. «Διαμαρτυρόμενοι (protéstantes)». Εἰς τίνα γλῶσσαν νοεῖται τούτο τὸ protestantes;

σ. 48. «Πλὴν τῶν εἰς τὸ Βενετικὸν Κράτος ὑπαγομένων νήσων (Ἰονίων, Κρήτης, Κύπρου καὶ Ρόδου). Ἡ Ρόδος δὲν ἀνήκειν εἰς τοὺς Βενετούς» ἔπρεπε δ' ἐνταῦθα νὰ μνημονεῦθῃ καὶ ἡ Εὐβοία, ὅπως λεχθῇ, ὅτι αὕτη ἀνήκουσα εἰς τοὺς Βενετούς, κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων βραχὺ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διότι εἶναι ἄτοπον οὐδεὶς νὰ γίνεταί λόγος περὶ τῆς τύχης τῆς μεγίστης τῶν νῦν εἰς τὸ ἐλεύθερον βασιλεῖον ὑπαγομένων νήσων.

σ. 49. «Ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ὁ Ἕλλην οὐδέποτε εὑρίσκει τὸ δίκαιόν του», ἔπρεπε νὰ προστεθῇ «ἂν εἶχε διαφορὰν πρὸς Τούρκον».

σ. 49. «Ὁφείλον νὰ κύπτωσιν ἐνώπιον αὐτοῦ εἰς ἔνδεξιν σεβασμοῦ νὰ κατέλθωσι δὲ τοῦ ἵππου ἂν ἦσαν ἑφιπποί».

σ. 49. «Οἱ Τούρκοι ἤρπαζον ἀπὸ τὰς ἀγκύλας τῶν ἐλληνίδων μητέρων παιδᾶς ἡλικίας 7—12 ἐτῶν τοὺς εὐτροφεστάτους».

σ. 51. «Ἡ χειροτονία τοῦ νέου Πατριάρχου ἐτελέσθη κατὰ τὰ κανονισμένα ἀνέκαθεν ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν αυτοκρατόρων ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων». Ὡς ἔχει διατυπωθῇ ἡ φράσις δύναται νὰ ὑποθεθῇ, ὅτι καθ' ἅπαντας τοὺς χρόνους τῆς βυζαντινῆς αυτοκρατορίας οἱ πατριάρχαι ἐχειροτονοῦντο ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

σ. 53. «Οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ πνεύ-

ματος Ἕλληνας ὀνομάζοντο καὶ Φαναριῶται, ὡς κατοικοῦντες ἐν Φαναρίῳ».

Ἐκτὸς τῆς ἄλλης ἀσφαλείας καὶ ἀνακριβείας τῆς φράσεως δὲν λέγεται τι περὶ αὐτοῦ τοῦ Φαναρίου.

σ. 54. «Οὕτως ιδρύθησαν σχολεῖα ἐν Κ/λει, Ἀθίνας, Ἰωαννίνοις, Κερκύρᾳ, Θεσσαλονίκῃ, Σμύρνῃ, Πάτρμ, Κοζάνῃ, Δημητσάνῃ, Ἀθῶν, Κυδωνίαις καὶ ἀλλαχοῦ».

Καὶ ἡ ἐκλογὴ τυχαία καὶ ἡ κατὰ τὰς ἀνακριβείας.

σ. 55. Τὰ τῆς σχέσεως κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν ἀνακριβῶς ἐκτίθενται.

σ. 57. «Τὰ πλεῖστα (δημοτικὰ ἄσματα) ἐποιήθησαν ὑπὸ τυφλῶν ραψωδῶν». Δὲν ἔπρεπε νὰ παραλάβῃ τὰ ἀνακριβῆ καὶ ὑπερβολικὰ ταῦτα ἐκ τῆς ἱστορίας Παπαρρηγοπούλου ἐν διδακτικῷ βιβλίῳ.

σ. 59. «Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐπότισεν αὐτὸν (τὸν Ρήγαν) τὰ μεθυστικὰ νάματα τῆς τῶν λαῶν ἐλευθερίας».

σ. 59 καὶ ἐξῆς. Ἐν τοῖς περὶ Ρήγα ἀποδεικνύεται ἀγνοῶν τελείως τὰ ἀφ' ἱκανῶν ἤδη ἐτῶν ἀποκαλυφθέντα καὶ ἐξακριβωθέντα περὶ τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ. Ἔνεκα δὲ τῆς ἀγνοίας ταύτης ἡ διήγησις αὐτοῦ εἶνε σειρά ἀνακριβειῶν.

σ. 61. Ἀλλοκότως διατυπῶνται τὰ περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἔργου τοῦ Κοραῆ διὰ τῶν ἐξῆς: «πρῶτος αὐτὸς διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων ἔθετο τὴν θεμελιώδη βάσιν τῆς ἀναμορφώσεως τῆς γλώσσης, καθ' ἣν αὕτη ὀφείλει νὰ ὑπαχθῇ εἰς ὀρισμένους γραμματικούς κανόνας, ὧν ἄνευ δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ γλῶσσα».

σ. 62. Περὶ τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς τοῦ Κοραῆ, ἰδοὺ τί ἔκρινεν ἄξιον ὁ συγγραφεὺς νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς μαθητάς. «Ἐξέδωκε Προλεγόμενα εἰς τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς, Πολεμιστήριον σάλπισμα καὶ πλείστας ἄλλας διατριβάς».

σ. 63. «Οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Ἕλληνες ὑπεσχέθησαν, ὅτι θὰ ἔχωσιν ἔτοιμον 100 χιλιάδας ἄνδρας».

σ. 63. Καὶ ἐξῆς. Ἐν τῷ κεφαλαίῳ Τουρκορωσικὸς πόλεμος, ἐν σχέσει πρὸς τὰς τύχας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, οὐδὲν λέγεται περὶ τῶν ἀγῶν, ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ νευτικοῦ ἀποτελεσμάτων, ἅτινα προσέκυψαν ἐκ τῆς ἐμπορικῆς συνθήκης Αἰκατερινῆς τῆς Β' πρὸς τὴν Τουρκίαν τῷ 1789.

σ. 65. «Τοσοῦτος ἦτο ἄθροιστος ὁ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν πόθος αὐτῶν».

σ. 65—68 Ἐν τῷ λίαν δυσαναλόγως πρὸς τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ βιβλίου διὰ τριῶν ὁλῶν σελίδων ἐκτίθενται τὰ περὶ τοῦ Λάμπρου Κατσῶνη, ἡ ναυμαχία αὐτοῦ ἀναφέρεται χωρὶς νὰ μνημονεῦται ποῦ ἐγενεῖ.

σ. 66. «Ἀνδρουτσον» ἀντὶ Ἀνδρουτῶν ὁμοίως καὶ ἐν σ. 67 καὶ 68 καὶ 99.

σ. 68. «Μετὰ τὸν θάνατον ὅμοι» (καὶ ἀλλαχοῦ πολυλαχοῦ τοιαύτη κακὴ χρῆσις τοῦ ὅμοι) Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ διεγγόνος αὐτοῦ Λουδοβίκος ὁ ΙΕ'» ὡς ἐκτίθενται ταῦτα θὰ νομισθῇ, ὅτι ὁ Λουδοβίκος ὁ ΙΕ' ὑπῆρξεν ἄμεσος διάδοχος Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'.

σ. 68 καὶ ἐξῆς. Τὰ κατὰ Λουδοβίκον ΙΕ' περιττῶς μακρά. Ἀναρμοστώτατα δ' ἐν αὐτοῖς τὰ περὶ ἐταίρων ἀναιδεστώτων Πομπαδούρ καὶ Δυβαρρύ.

σ. 70—81. Μακρότατα καθ' ὅλου τὰ περὶ τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασεως καὶ τοῦ Ναπολέοντος δι' ἔνδεκα ὁλῶν σελίδων καὶ οὐκ ἄνευ ἀνακριβειῶν ἐκτιθέμενα.

σ. 71. «Κατὰ τὴν ἐναρξίν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως ἐκείνης (5 Μαΐου 1789)», γρ. 24 Ἀπριλίου.

σ. 73. Ὁ Λουδοβίκος ΙΓ' ἐνεκλείσθη μετὰ τῆς οἰογενείας του ἐν τῷ ναῷ ὅστις ἐχρησίμευεν ὡς ὄχυρόν φρού-

ριον». Τὴ θ' ἐννοήθη ἐκ τούτων ὁ μαθητής; Πρόκειται μὲν περὶ τοῦ Temple, ὅστις δύναιται νὰ ὀνομασθῇ Ναός (ὄχι ναός), ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ ἐξηγηθῇ, ὅτι οὗτος ἀπετέλει σύμπλεγμα κτιρίων, ἐν οἷς ἐκκλησία, φραύριον καὶ πύργος, χρησιμεύων ἀντὶ εἰσότητος.

σ. 73. «Αἱ ἀρχαὶ σφαγαὶ τοῦ Σεπτεμβρίου (2—7 Σεπτεμβρίου)». Ἡ μὲν χρονολογία παρατίθεται καὶ ἐνταῦθα κατὰ Λατίνους, ἀντὶ δὲ 7)βρίου ἔπρεπε νὰ γράψῃ Σεπτεμβρίου, μνημονεύων μὲν τούτου τὸν μῆνα, ἐπειδὴ φερώνυμοι αὐτοῦ ἔμειναν παρὰ τοῖς νῦν Γάλλοις αἱ σφαγαὶ ἐκεῖναι, ἀλλὰ παρὰθέτων καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς χρονολογίαν.

σ. 74. «Ὡς ἡμερομηνία τοῦ θανάτου Λουδοβίκου τοῦ 16' ἀναγράφεται ἡ 21' Ἰανουαρίου 1793 κατὰ Λατίνους, ἀντὶ τῆς καθ' ἡμᾶς 10' Ἰανουαρίου.

σ. 75. «Ἐπαρχία Βυνδέξ». γρ. ναός.

σ. 78. «Διέλυε βασιλείαν καὶ ἴδμεν νέαν τοιαύτην». Πρὸς. σελ. 93. «Τὰ ἐξωτερικὰ δὲ ταῦτα προτερήματα συνωδεύοντο καὶ ὑπὸ ψυχικῶν τοιούτων».

σ. 170. «Ἡ συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἐτροποποιήθη ὑπὸ τῆς ἐν Βερολίῳ τοιαύτης».

σ. 80. «Ὡς ἡμερομηνία τοῦ θανάτου τοῦ Ναπολέοντος σημειοῦται ἡ 5 Μαΐου 1821 ἀντὶ τῆς 4 Μαΐου, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ ταύτης ἔπρεπε νὰ γραφῇ ἡ καθ' ἡμᾶς 22' Ἀπριλίου.

σ. 82. «Ἦν (ἐπανάστασιν) τὸ ἔθνος ἐπόθει, ἀλλ' ἤθελε νὰ ἔχῃ ἰσχυρὸν ἐπίκουρον πρὸς τούτου».

σ. 83. «Ἐν τῷ προσώπῳ τῷ ὁποίῳ». Τοιῦτα καὶ ἀλλοῦ πολλοῦ, χειρίστου δὲ πάντων τῶν ἐν σ. 41 «νὰ ἀναλύσωσιν ἐπιχείρησιν περὶ τῆς ἐπιτυχίας καὶ τῶν ὀφελῶν τῆς ὁποίας οὐδεμία βεβαιότης ἐκ τῶν προτέρων ὑπῆρχεν». Τὰ τοιαῦτα ἀφιλόκαλα δύνανται εὐκόλως ν' ἀποφύγωνται. Οὕτως, ἀντὶ μὲν τοῦ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὁποίου, ἡδύνατο νὰ γραφῇ ἐν τῷ προσώπῳ δὲ αὐτοῦ, τὸ δὲ δεύτερον ἡδύνατο νὰ διορθωθῇ ὥδε· ἐπιχειρήσιν. ἥς αἱ ἐπιτυχίαι καὶ αἱ ὀφέλειαι οὐδόλως ἡδύναντο νὰ θεωρηθῶσι βέβαιαι ἐκ τῶν προτέρων. Εἶνε φανερόν, ὅτι τὰ διδακτικὰ βιβλία εἴπερ τινὰ καὶ ἄλλα ὀφείλουσι νὰ εἶνε οὐ μόνον περὶ τὰ πράγματα ἀκριβέστατα, ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν λόγον σαφῇ καὶ φιλόκαλα.

σ. 83. «Ὁ συγγραφεὺς παραλείπει ν' ἀναφέρῃ τοὺς λόγους, δι' οὓς ὁ Καποδίστριας δὲν ἐδέχθη τὴν ἀρχήν, ἀρκεῖται δὲ μόνον εἰς τὰ ἐξῆς. «Ὁ Καποδίστριας καίτοι εἶχε θερμὸν τὸ τῆς φιλοπατρίας αἶσθημα δὲν ἐδέχθη τὴν ἀρχήν».

σ. 84. «Παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Δραγατσάνου». Ποῦ ἔκειτο αὕτη; θὰ ἐρωτήσῃ ὁ μαθητής.

σ. 88. Ὅρθως μὲν ἐκτίθενται τὰ ἀμέσως τῆς 25 Μαρτίου κρηνηθέντα ἐπαναστατικὰ κινήματα, ἀλλ' οὐδὲν λέγεται περὶ αὐτῆς ταύτης τῆς ἡμέρας καὶ τοῦ λόγου, δι' ὃν αὕτη ἐορτάζεται ὡς ἡ ἐπέτειος τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως.

σ. 90 καὶ ἐξῆς. Τὰ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ἐκτίθενται ἐπιστοδικῶς μᾶλλον καὶ τμηματικῶς, ἄνευ γενικῶν ἀνακεφαλαιώσεων, οὐδ' ἐκλέγονται πάντοτε τὰ καίρια. Οὕτω δὲ λείπει ἡ ἀναγκαία σύνθεσις καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν γεγονότων, ὑπόρχει δὲ καὶ δυσαναλογία ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν γεγονότων ὡς πρὸς τὰ ἄλληλα καὶ καθ' ἑαυτά, ἀναλόγως τῆς σημασίας ἐκάστου. Ἰδιάζουσιν ἀρέσκειαν ἐπιδεικνύει ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν μνημόνευσιν ἀνεκδιτιδίων καὶ ῥήσεων τῶν ἡρώων, ταῦτα δὲ δὲν ἀποκρούμεν ἐν διδακτικῷ βιβλίῳ, ἀλλ' ἀπαιτεῖτο δεξιωτέρως αὐτῶν χρῆσις. Ἐπ' ἴσης χρήσιμος εἶνε ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν δρώντων προσώπων, εἰς ὃν φιληθεὶς ὁ συγγραφεὺς, ἀλλ' ὁ τρόπος τῶν τοιούτων χαρακτηρισμῶν δὲν εἶνε πάντοτε παρὰ τούτῳ τῷ συγγραφεῖ

ὁ προσήκων, οὐδὲ ποιεῖται πάντοτε χρῆσιν τῶν κατὰλλήλων λέξεων. Πρὸς. σ. 93 περὶ τοῦ Κολοκοτρώνη «εἶχεν ὀρθότητα πνεύματος» σ. 99 περὶ τοῦ Ὀδυσσεύος «ἦτο στρατηγὸς καὶ πολυμήχανος...» καὶ «ἦτο τὴν ὄψιν βλοσυρὸς, τὰς ὀφρὺς διχῆς, τὸν μύστικον παχὺς, τὸ στήθος λάσιος, τὸ ἀνάστημα μέτριον καὶ ἀρρενωπὸς». Ἐνταῦθα τὸ μὲν βλοσυρὸς καὶ ὑπεράγαν ἀρχαῖον εἶνε καὶ δὲν ἀναπαρίνεται πρὸς τὴν ἐκ τῆς ὄψεως τοῦ Ὀδυσσεύος ἐμποιομένην αἴσθησιν, τὸ δὲ τὸν μύστικον παχὺς εἶνε ἀκαταλλήλως, ἐκπεφρασμένον, τὸ δὲ ἀρρενωπὸς δὲν εὐρίσκεται εἰς τὴν λογικῶς προσήκουσαν θέσιν. Πρὸς. σ. 116 «ἐγίνωσκε νὰ κινή τὰ ευγενέστερα τῶν αἰσθημάτων καὶ τὰς ἰσχυροτέρας τῶν προλήψεων».

σ. 144. Λέγεται περὶ τοῦ Καρχητιάκη, ὅτι διεκρίνετο «ἐπὶ ἀνδρείᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ αὐθαδεῖα τρόπων» καὶ κατωτέρω, ὅτι ἦτο «αἰτιχολόγος καὶ αἰτιχοποιὸς πολεμιστής».

σ. 91. «Διελύθησαν (οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Κολοκοτρώνη) ὡς ἰσθὸς ἀράχνης».

σ. 98. «Ὁ μὲν Πανουργιᾶς καὶ Δουβουνιώτης ταχέως διεσκορπίσθησαν».

σ. 98. Ἀσφαλῶς ἐκτίθενται τὰ περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ὁμῆρ Βριώνη πρὸς κατὰστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ Στερεῇ Ἑλλάδι. Φαίνεται ὥστε οὗτος ἀπεστέλλετο ὑπὸ τοῦ Χουρσίτ Ηασσᾶ, διοικητοῦ τῆς Πελοποννήσου.

σ. 98. «Ἰδόντες τὸν ραγδαίως ἐπερχόμενον Τούρκον στρατάρχην».

σ. 99. Τὸ τέλος τοῦ Διακίου ἀρκεῖται ὁ συγγραφεὺς νὰ παραστήσῃ διὰ τῶν ἐξῆς. «Ὁ Διακίος, στρέψας τὰ βλέμματα πρὸς τὴν ἀναγεννωμένην γῆν, ἀνέπεμψε πικρὸν στεναγμὸν διὰ τὸν πρόωρον θάνατον», ὅπου τοῦλάχιστον ἡδύνατο ἐπιεικῶς νὰ παρατεθῇ τὸ γνωστὸν δίστιχον.

σ. 100. Ἀσφαλῶς καὶ μετὰ χαλαρότητος λογικῆς ἐκτίθενται τὰ περὶ τοῦ Χανίου τῆς Γραβιάς.

σ. 108. «Τὰ πυροβόλα τῆς ναυαρχίδος ἤρξαντο αὐτομάτως ἐκπυροποτοῦνται, οἰοῦν καὶ αὐτὰ πανηγυρίζοντα τὸν θρίαμβον τοῦ Κινάρη».

σ. 110. «Μόνος ὁ Κινάρης εἶχε τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ προσκολλῇ ἐπιτυχῶς τὰ πυρπολικά ἐπὶ τῶν ἐχθρικών πλοίων» Ἠδύνατο μὲν καὶ ἔπρεπε νὰ διακριθῇ ἡ ὑπέροχος δεξιότης τοῦ Κινάρη ὡς πυρπολητοῦ, ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς προσθέτων τὴν μίαντος ἀδικεῖ τὴν μνήμην τῶν ἄλλων πυρπολητῶν.

σ. 130. «καθ' ὅς εὐτυχῶς εἰς ἔπεσε νεκρός».

Ἡ φράσις εἶνε ἀκατανόητος ἄνευ τῆς προσθήκης τῆς λέξεως μόνος.

σ. 136. «Κατ' αὐτοῦ ὅθεν ἐξαπέστειλεν». Πρὸς. σ. 149. «Ἡ παραλαβὴν ὅθεν» καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα.

σ. 137. «Τὸ φρούριον τοῦ Μεσολογγίου».

σ. 150. «Κατέλαβε τὸ Κερκυσίνιον». Ποῦ καίτοι;

σ. 154. «Αἱ τρεῖς μεγάλαὶ Δυνάμεις Ρωσσία, Γαλλία καὶ Ἀγγλία, συνῆλθον ἐν Λονδίῳ».

σ. 160. «Διὰ νέου πρωτοκόλλου ἐν Λονδίῳ τῇ 25 Ἀπριλίου 1832». γρ. 1 Φεβρουαρίου 1832.

σ. 166. «Τὴν 4 Σεπτεμβρίου ἦτοι δύο ἡμέρας μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σεδάν». Ἀλλ' ἡ μάχη τοῦ Σεδάν ἔγινε τὴν 21 Αὐγούστου καθ' ἡμᾶς.

σ. 167. «Ἀλλὰ ἡ Γαλλία μεθ' ὅλον τὸ ράπισμα, ὅπερ ἔλαβε κατὰ τὸν πόλεμον τούτου, νῦν ὑπὸ τὸ δημοκρατικὸν πολιτεύμα προσδεύει ἐν πᾶσι καὶ ἀναμύζει οἰκονομικῶς καὶ βιομηχανικῶς, ἔχει δὲ καταρτισθῇ ἄριστα καὶ στρατιωτικῶς καὶ ναυτικῶς καὶ πνέει μένεα ἐκδικήσεως

κατὰ τοῦ Γερμανικοῦ κολοσσού, ἵνα ἀποπλύνῃ ἐν καιρῷ εὐθείᾳ τὴν ἑθνικὴν ὕβριν»

Περὶ τῇ ὑπὸ πᾶσαν ἐποψὶν καὶ ἀντιπαιδαγωγικῇ ἡ ἐπίδειξις τοῦ πρὸς τὰς προόδους τῶν Γάλλων, τούτων δὲ καὶ μόνων, θαυμασμοῦ τοῦ συγγραφέως καὶ ἄσπορος ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐν μαντικῷ πνεύματι προσεξοφλήσις τοῦ μέλλοντος.

σ. 170. «Οἱ Ἰάπωνες . . . ἔχουσι τὰ αὐτὰ περίπου ἦθη καὶ ἔθιμα πρὸς τοὺς Κινέζους καὶ γλῶσσαν ὁμοίαν πρὸς αὐτούς».

σ. 170. Οὐδὲν λέγεται περὶ τῶν ἐπικραστῶσεων τῆς Κρήτης, πλὴν τῆς τοῦ 1821 καὶ τῶν μετὰ τὰ 1898 τυχῶν αὐτῆς, ὡς οὐδὲ περὶ τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου.

Ἐν τέλει περὶ τῆς ἐποχῆς, ὅτι δὲν ἐσημειώσαμεν ἀνορθογραφίας τινάς, αἰτίνας πῶς προέρχονται ἐκ τοῦ ἀντιγραφείου. Ἄλλ' ἁξία σημειώσεως εἶνε ἡ ἀπουσία χρονολογιῶν πολλῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Ὑπεράγαν δὲ πτωχὸς εἶνε ὁ ἐν τέλει ἐπίναξ χρονολογικῶς τῶν γεγονότων. Ἀτόπως δὲ ὁ «ἐπίναξ ἀλφαριθμητικῶς τῶν κυρίων ὀνομάτων» περιέχει ἀναγεγραμμένα ἐν τῇ οἰκείᾳ ἀλφαριθμητικῇ τάξει τὰ κύρια ὀνόματα ἀντὶ τῶν ἐπωνύμων, οἷον «Θεὸν Δελαρό-φους ἀντὶ Δελαρόφους, Θεὸν Χριστόφορος Κο-λόμβος ἀντὶ Κολόμβος Χριστόφορος, Κων-σταντῖνος Οἰκονόμος ἀντὶ Οἰκονόμος Κων-σταντῖνος, Θεόδωρος Ὁρλώφ ἀντὶ Ὁρλώφ Θεόδωρος, Ἰωάννης Γουτεμβέργιος ἀντὶ Γου-τεμβέργιος Ἰωάννης».

Τὸ δὲ βιβλίον τοῦ Γ. Τσαγγῆ ἔχει τοῦτο τὸ κυριώ-τατον ἐλάττωμα, ὅτι περιέχει ὑπὲρ τὸ δέον πολλὰς λεπτο-μερείας ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν τῶν μαθητῶν, δι' οὗς εἶνε προω-ρισμένοι, εἶνε κατὰφορτον ὀνομάτων καὶ χρονολογιῶν ἔνε-κα δὲ τῆς πυκνότητος τῆς ὕλης, τὰ ἐκλεγόμενα γεγονότα, ἅτινα δὲν εἶνε πάντοτε τὰ καίρια, ἐκτίθενται κατ' ἀνάγκην συντόμως καὶ ἀποβαίνουσι δυσνόητα εἰς τὸν παῖδα. Λεί-πουσι δὲ ἄλλως οἰκιδήποτε ἀνακεφαλαιώσεις, γενικοὶ γα-ρακτηρισμοὶ καὶ καθολικαὶ εἰκόνες, πολλὰ τῶν μερῶν εἶνε δυσανάλογα πρὸς ἄλληλα, καὶ δὲν λαμβάνεται πάντοτε ὡς μέτρον τοῦ μήκους τῶν διηγήσεων ἡ σπουδαιότης τοῦ ἐκτιθεμένου ἀντικειμένου. Τέλος δὲ πολλὰ πρέπει νὰ προϋποθέσῃ κατ' ἀνάγκην γνωστὰ εἰς τὸν μαθητὴν ἢ τοῦλάχιστον εἰς τὸν διδάσκαλον, καὶ στρυφνὸς εἶνε, ὅχι σπανίως, ὁ τρόπος τῆς ἐκφράσεως, καὶ τὰ καθέστατα δὲ ἀφρονούσιν ἀνακριβεῶν, παρανοήσεων καὶ ἀνεπιστάσιων, ὧν μόνον αἱ κυριώτεραι ἐκτίθενται κατωτέρω.

σ. 2. «Ὁ Μιχαὴλ Κομνηνός, τὸ δεσποτάτον τῆς Ἡ-πεύρου» γρ. Μιχαὴλ Ἀγγέλος.

σ. 3. «Τὸ πριγκιπάτον τῆς Ἀχαΐας διατηρηθὲν μέχρι τοῦ 1278 . . . Ἐκτὸς τούτου ὅτι ὀρθότερον ἔπρεπε νὰ γραφῇ ἡγεμονία, ἡ χρονολογία δὲν ἔχει ὀρθῶς, διότι πρὸς τὴν ἡγεμονίαν κατὰλύεται πράγματι τῷ 1432».

σ. 4. «Ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός παρέλαβε τὴν Τραπε-ζοῦντα, τὴν Λιμνίαν, τὴν Κεραισσούνταν, τὸ Οἰναῖον, τὴν Σινώπην, τὴν Κύδρον, τὴν Ἀμασίαν καὶ ἄπασαν τὴν Πα-φλαγονίαν καὶ τὸν Πόντον». Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, ὅπερ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς παράδειγμα τοῦ φόρτου ὀνο-μάτων διὰ παῖδας δεξιτέρων ἐτῶν, δὲν λείπουσι καὶ λά-θη, διότι ἀντὶ μὲν τοῦ Λιμνίου γραπτὸν τὰ Λιμνία ἀντὶ δὲ τοῦ Οἰναίου γραπτὸν Οἰναῖον, εἰς δὲ ἡ ἑξοχὴ περὶ τῆς οὐδένα λόγον ποιεῖται ὁ Πανόρετος, ἡ κυριώτατη πηρὴ τῆς ἱστορίας τῆς Τραπεζοῦντος, ἀγνοούμενη.

σ. 5. «Θεόδωρος Κομνηνός (1216—1230)» γρ. 1214—1230.

σ. 5. «Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Θεσσαλονίκης» γρ. βα-σιλείαν.

σ. 5. Τὸ δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου λέγεται διατηρη-θὲν μέχρι τοῦ 1318. Ἀλλὰ μόνον ἡ ἑλληνικὴ δυναστεία ἐξικνεῖται μέχρι ἐκείνου τοῦ χρόνου, ἡ δὲ ὀριστικὴ κατὰ-λυσις τοῦ δεσποτάτου ἐπέρχεται μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν Ἰωαννίνων ἐν ἔτει 1430 καὶ τὴν ὀριστικὴν κατὰλυσιν τῶν Τόκων.

σ. 5. Περὶ τοῦ Θεοδώρου Λασιναίου λέγεται, ὅτι «ἀνίδρυτε τὴν ἐν Νικαίᾳ Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν», ἐν ᾧ αὕτη τὸ πρῶτον ἰδρύθη ὑπ' αὐτοῦ, ἐκτὸς ἂν ἤθελε νὰ εἴπῃ ἀνίδρυσε τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν ἐν Νικαίᾳ.

σ. 6. «Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν νικήσας τοὺς Φράγκους παρὰ τὸ Ποιμνηνὸν (ποῦ κείμενον; καὶ δὲν εἶνε περικτὴ ἡ μνεία αὐτοῦ;) κατέλαβε πάσας σχεδὸν τὰς ἐν Ἀσίᾳ (γρ. Μικρᾷ Ἀσίᾳ) κτήσεις αὐτῶν». Ταῦτα λεγόμενα περὶ τοῦ Βατάτση εἶνε ἀνακριβεῖς, διότι δὲν πρόκειται περὶ ὀρι-στικῆς καταλήψεως, ἀλλὰ περὶ προώρων νικῶν.

σ. 6. «Ἐπειδὴ δὲ ὁ δεσπότης τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ ὁ Β' βασιζόμενος εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν δύο γαμβρῶν του, Μαυροῦ βασιλέως τῆς Σικελίας, καὶ τοῦ πρίγκη-πος (γρ. πρίγκιπος ἀλλὰ προτιμότερον ἡγεμόνος) τῆς Ἀχαΐας Γουλιέλμου τοῦ Β', ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἀπέστειλε στρατὸν κατ' αὐτῶν». Ἀνακταπόδοτον.

σ. 7. «Τοῦ Δαφνουσίου» γρ. τῆς Δαφνουσίας.

σ. 11. Οἱ Καταλένιοι «κατέλαβον καὶ τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Σαλωνῶν». Ἀλλὰ τίνα ταῦτα καὶ ὑπὸ τίνων κατεῖχοντο; Οὐδὲν λέγεται περὶ τούτων πρότερον, ἀστόργως δὲ μένουσιν ἄγνωστοι εἰς τὸν παῖδα αἱ μεσαιωνικαὶ τύχαι τῶν Ἀθηνῶν.

σ. 12. «Ὁ Μουράτ «ἐστράτευσε ἐπὶ τὴν Ἀσίαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Λάζκος καὶ ὁ Σισμάνης διεφθόριζαν τὰς συνθήκας, ὁ Μουράτ ἐπιστρέψας (ποῦ;) κατετόπωσεν αὐ-τούς παρὰ τὸ Κοσσυφοπέδιον» (ποῦ κείμενον;).

σ. 13. «Ὁ Βαγιαζήτ «ἐπολιόρησε τὴν Κ)πολιν (ἀτό-πως ἀντὶ τοῦ ὀλογράφου Κωνσταντινούπολιν, καθ' ἃ καὶ ἄλλαχ'»). Ἀλλ' ἀπροσδοκῆτως ἐπεφάνη σωτὴρ αὐτῆς ὁ ἐκ τῆς Βουχαρίας καὶ τῆς Μικρᾶς Τατάρικας προελώνων νικηφόρος Ταμερλᾶνος, συνεπαγόμενος ἀπειράριθμα στίφη Τατάρων καὶ Μογγόλων. Ὁ Βαγιαζήτ ἔσπευσε νὰ διαπε-ράσῃ ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ συνάψας παρὰ τὴν Ἀγκυρὰν μάχην κρίσιμον κατετροπώθη καὶ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἀπέβηκεν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ» ταῦτα δὲν πα-ριστάνονται ὀρθῶς. Ὁ Βαγιαζήτ δὲν ἐπολιόρησε τὴν Κων-σταντινούπολιν, τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου προφθάσαντος διὰ τῆς ἀνταρξίας, ὡς συμβασιλέως τοῦ υἱοῦ Ἰωάννου, ὃν ἐπροστάτευσε ὁ Βαγιαζήτ, νὰ παλλάξῃ τὴν Κωνσταντι-νούπολιν τοῦ ἐκπαυλουμένου κινδύνου. Συμβαίνει δὲ ταῦτα τῷ 1398 καὶ οὐχὶ τῷ 1400, ὡς σημειώνει ὁ συγ-γραφεὺς. Ἐπὶ τούτοις δὲ ὁ Μανουὴλ ἀναχωρεῖ εἰς τὴν Ἑ-σπερίαν, ὁποῦθεν ἐπιστρέφει μετὰ τὴν παρὰ τὴν Ἀγκυρὰν μάχην. Ὡς δὲ παριστάνονται τὰ τοῦ Ταμερλᾶνου ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, νομίζει τις, ὅτι οὗτος ἔσπευσε νὰ λύσῃ τὴν παλιολογίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

σ. 13. «Ὁ Μουράτ ἐκυρίευσεν τὴν Θεσσαλονίκην τῷ 1430, τὴν Ἡπείρον, τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὰ Ἰωάννινα (1431)». Ἡ μὲν ἄλωσις τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Ἰωαν-νίνων ἔγινεν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1430, ἀτόπως δὲ λέγει τὴν Ἡπείρον καὶ τὰ Ἰωάννινα, ὡσεὶ ταῦτα μὴ ἀπετέλουν μέρος τῆς Ἡπείρου ἢ τοῦ δεσποτάτου, ἡ δὲ Αἰτωλία δὲν συνυπε-

τάχην ἀνέως, ἀλλὰ μετὰ τὴν ὀριστικὴν καταπάλαισιν τοῦ Γόκου.

σ. 14. «Διαικτοῦ τῆς Πελοποννήσου Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου». Ἐπρεπε νὰ γράψῃ **Δεσπότης** καὶ νὰ εἴπῃ πλείονά τινα περὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Πελοποννήσου.

σ. 14. «Ἰδούσαν . . . ὄχυρόν στρατόπεδον».

σ. 16. «Τότε εἰσώρμησεν (ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος) ἔφιππος εἰς τὸ πυκνότερον τῶν πολεμίων στίφος». Τοιαύτην μαρτυρίαν δὲν ἔχομεν ἀξιοπίστον.

σ. 16. «Εἰσῆλθεν ἔφιππος καὶ ὁ Μωάμεθ εἰς τὴν πόλιν καὶ κατεβυθθεὶς εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας διέταξεν ἕνα τῶν ἱερέων νὰ ἀναβῇ ἐπὶ τοῦ ἁμβώνος καὶ νὰ καλέσῃ τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχὴν.» Καὶ ἀμάρτυρα εἶνε ταῦτα καὶ δὲν γίνεται σαφὲς περὶ τίνων ἱερέων καὶ πιστῶν πρόκειται.

σ. 16. «Ἀπαντες δὲ ἐν τῇ πόλει ἐσφάγησαν ἢ ἐξήνδραποδίσθησαν». Τὸ ἅπαντες δὲν εἶνε ἀκριβές.

σ. 17. Ἐν τῷ κεφαλαίῳ «Τὰ μετὰ τοὺς χρόνους τῶν σταυροφοριῶν σπουδαιότερα γεγονότα» ἀσφάιστα ἐκτίθενται τὰ τοῦ Σικελικοῦ Ἑσπερινοῦ, ἐν δὲ τοῖς κατόπιν περὶ Ἰταλίας, ἐπικρατοῦσι μόνον δυναστικαὶ εἰδήσεις καὶ γενεαλογίαι μετὰ πλείστων ὁσων ὀνομάτων καὶ περισσοτέρων τοῦ δέοντος χρονολογιῶν. Ὁμοίως δὲ πολλὰ τὰ περὶ δυναστεῶν λεγόμενα ἐν τοῖς περὶ τοῦ πολέμου τῶν δύο ῥόδων ἐν σ. 19.

σ. 20 καὶ ἐξῆς. Τὰ περὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς ἀναγεννήσεως λεγόμενα εἶνε μακρὰ καὶ περιέχουσι πλείστα ὅσα τὰ ἀνκριβή.

σ. 20. Ὁ Γαζής δὲν βεβαιοῦται ὅτι μετέβη εἰς Ἰταλίαν πρὸ τοῦ 1435, ὥς λέγει ὁ συγγραφεύς. Τὸ δ' ἀρχαιότερον μνημονεύμενον ἔτος διατριβῆς του ἐν Ἰταλίᾳ εἶνε τὸ 1440.

σ. 20. «Πρῶτος πρύτανης τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ὀργανωθέντος ἐν Φερράρᾳ Πανεπιστημίου». Τὸ ἐν Φερράρᾳ ἦτο γυμνάσιον.

σ. 21. Ὁ Βησσαρίων λέγεται ἐπίσκοπος Τουλῶνος ἀντὶ τοῦ ὀνόματος.

σ. 21. Ὁ Ἰσίδωρος δὲν ἔγραψεν «ἐλθὼν ἐνιστὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως περιπαθὴ ἐγκύκλιον», ἀλλὰ **λατινιστὶ**.

σ. 21. «Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, ὅστις μετὰ πολυετὴ ἐκεῖ διδασκαλίαν μετέβη εἰς Ρώμην κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Σφόρτζα». Ὁ μαθητὴς δὲν γινώσκει ἄλλοθεν, οὔτε λέγει εἰς αὐτὸν τὸ βιβλίον, τίς οὗτος ὁ Σφόρτζας. Ἄλλως δὲ ὁ Σφόρτζας ἤρχεν ἐν Μεδιολάνῳ καὶ ὄχι ἐν Ρώμῃ.

σ. 22. «Ὁ Κωνσταντῖνος Λάσκαρης ὁ ἐκ τοῦ ὁμωνύμου βασιλικοῦ οἴκου κατάρχου ἐνός». Δὲν γινώσκόμεν τι περὶ τοιαύτης συγγενείας.

σ. 22. «Ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης Λάσκαρις εὗρε μεγάλην ἐν Φλωρεντίᾳ ὑποδεξίωσιν ἐπὶ Λαυρεντίου, ὅστις ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιμέλειαν τῆς περιήγησιν αὐτοῦ βιβλιοθήκης καὶ δὴ ἀπέστειλεν αὐτὸν ὡς πρεσβευτὴν πρὸς Βαγιαζίτ τὸν Β', ἵνα ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ συλλέξῃ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὅτι πλείστα χειρόγραφα». Οἶον πλῆθος περιττῶν διὰ τὸν παῖδα λεπτομερειῶν, ἀλλὰ καὶ ἀσφειῶν καὶ ἀνκριβειῶν. Καὶ δὴ ὁ μὲν περὶ αὐτοῦ προκείται ἀδελφὸς τοῦ Κωνσταντίνου Λασιάρως ὀνομάζετο Ἰάνος, ἄλλος δὲ ἦτο ὁ Ἰωάννης, εἰς δὲ τὸ Λαυρεντίου ἐπρεπε νὰ προστεθῇ τὸ ἐπώνυμον **Μεδίκου**, οὐδ' ἦτο αὐτὸς ὁ ἰδρυτὴς τῆς Λαυρεντιακῆς βιβλιοθήκης, οὐδ' ἀπεστάλη ὁ Λάσκαρις πρεσβευτὴς πρὸς τὸν Βαγιαζίτ, ἀλλὰ μόνον ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Σουλτάνον τοῦτον ἐδόθη αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Λαυρεντίου Μεδίκου.

σ. 22. Ὁ Λάσκαρις ἐν Ρώμῃ «ἀνέλαθε τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτηρίου καὶ τῆς ἑλληνικῆς τυπογραφίας». Τίνα ταῦτα;

σ. 22. Βασιλεὺς τῆς Γαλλίας μεταξὺ 1180—1223 δὲν ἦτο ὁ Φίλιππος Β' Αὐγούστος, ἀλλ' ὁ Φίλιππος Β' Αὐγούστος.

σ. 23. «Ἡ χρῆσις τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἀνέφερε τὴν θάλασσαν πρὸς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας, ἐπήνεγκε τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἄλλων ἀγνώστων χωρῶν».

Κακῶς διατετυπωμένα, ἐκτὸς τῆς ὑπερβολῆς.

σ. 23. «Ἐκ τῆς ἐφευρέσεως τῆς πυρίτιδος νέα ἐπὶ πλῆθος πρόοδος εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην, ἥτις ἐπήνεγκεν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ τὴν πτώσιν τοῦ ἵπποτισμοῦ.»

Περὶ μὲν ἵπποτισμοῦ οὐδὲν ἔχει μέχρι τοῦδε λεχθῆ εἰς τὸν μαθητὴν, ὅστις καὶ δὲν θὰ ἐννοήσῃ τὰ τῆς πτώσεως αὐτοῦ ἐκ τῶν ὀλίγων καὶ τόσον ἀσφάως ἐνταῦθα λεγόμενων.

σ. 24. «Καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσιν τῆς Κ)πόλεως (γρ. **Κωνσταντινοῦ πόλεως**), ὁπόθεν κατέφυγον πολλοὶ τῶν λογίων Ἑλλήνων, οἵτινες ὑπῆρξαν οἱ κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλοι τῆς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ νεολογίας καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν». Πλὴν τῆς ἐσφαλμένης μνείας τῆς Γερμανίας, εἶνε κακῶς ἐκτεθειμένα ταῦτα, ἄλλως δὲ αὐτὰ ταῦτα ἐλέγχθησαν διὰ μακροτέρων καὶ ἐν σ. 20 καὶ ἐξῆς.

σ. 24. Περισσότερα τοῦ δέοντος τὰ περὶ τῆς ἀνακαλύψεως νέων χωρῶν καὶ ἰδίως τῆς Ἀμερικῆς.

σ. 25. «Ἀντὶ τοῦ κατὰ τὴν πολιορκίαν πεσόντος πατριάρχου Ἀθηνασίου Β'».

Ἀλλ' ὁ πατριαρχικὸς θρόνος εἶνε γνωστὸν ὅτι ἐχόρευε κατὰ τὴν ἄλωσιν.

σ. 28. Κακῶς τὸ σουλτανικὸν βεράτιον λέγετε **χρυσόβουνλον**.

σ. 31. «Τὸ ὄνομα κλέφτης ἐπὶ τῆς δουλείας τοῦ ἔθνους ἐσήμαινε τὸν φιλελεύθερον καὶ γενναῖον ἄνδρα καὶ δὲν πρέπει νὰ συγχέεται πρὸς τὸ ὄνομα κλέφτης τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, τὸ ὁποῖον σημαίνει τὸν κλοῦργον».

σ. 32—33. Οὐδεμία τῶν πρὸ τοῦ 1769 ἀποπειρῶν ἀπελευθερώσεως τοῦ ἔθνους ῥητῶς μνημονεύεται.

σ. 33. «Γεώργιος Παπαδόπουλος» γρ. **Παπάδογος**.

σ. 40. «Ἐνθα ἐξέμαθε (ὁ Ρήγας) καὶ ἄλλας ξένας γλώσσας». Πλὴν τίνας;

σ. 40. «Ὅτε δ' ἐξερράγη ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ὁ Κοραῖς, ἀναλογιζόμενος τὸ μέγεθος τοῦ ἐπιχειρήματος, ἤρχισε νὰ τυχράσῃται μήπως διὰ τῶν συγγραφῶν του συνειργήσεν εἰς τὸν ἐξάνδραποδισμόν καὶ τὸν ὀλεθρον τοῦ ἔθνους». Ταῦτα, καὶ ὅρθα ἂν ὑποτεθῶσιν, οὕτως ἐκφερόμενα εἶνε ἀκατανόητα καὶ διὰ παιδαγωγικοὺς δὲ λόγους οὐ μόνον περιττά, ἀλλὰ καὶ ἀνάρμοστα.

σ. 48. Ἡ ἄλωσις τῆς Βαστίλλης δὲν ἔγινε τῇ 2/18 Ἰουλίου 1789, ἀλλὰ τῇ 3/11.

σ. 49. Τοὺς Ὀρεινοὺς, γρ. Ἰακωβίτους.

σ. 52. «Ἡ κληθεῖσα μάχη τῶν ἔθνων, καθ' ἣν ὁ Ναπολέων ἠττήθη κατὰ κράτος (4/16-20 Ὀβρίου 1813)». Ἐκ τῶν πολυημέρων παρὰ τὴν Λαίψαν μαχῶν τῆς 14-20 Ὀκτωβρίου ν. ἔ., μάχη τῶν ἔθνων καλεῖται ἰδίως ἡ τῆς 16—18 Ὀκτωβρίου ν. ἔ., ἥτοι 4—6 Ὀκτωβρίου καθ' ἡμέρας. Ὡς δ' ἔχουσιν αἱ χρονολογίαι παρὰ τῇ συγγραφῇ εἶνε ὅλως ἐσφαλμένα.

σ. 53. «Ὁ θάνατος τοῦ Ναπολέοντος λέγεται ἐπελθὼν 23/5 Μαΐου», ἔτινα οὕτω γραφόμενα θὰ ἐπιφέρωσι

σύγχρυσιν εἰς τὸν παῖδα. Ἀλλως δέ, καθ' ἃ παρατηρήθη καὶ ἄνωτέρω, πρέπει νὰ γραφῇ 22 Ἀπριλίου.

σ. 57. «Διέταξε (ὁ Σουλτάνος) τὴν σφαγὴν καὶ τοῦ τότε Οἰκομενικοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'».

σ. 58. «Κατὰ τοῦ ἀποστάτου Ἀλῆ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων». Ἀλλ' οὐδὲν λέγεται πρότερον περὶ ἀποστασίας αὐτοῦ, εἰς τὸ τέλος δὲ αὐτοῦ ὅλως παροδικῶς ἀναφέρεται ἐν σ. 73 διὰ μόνων τῶν λέξεων «μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ (22 Ἰανουαρίου 1822)».

σ. 58 καὶ ἐξῆς. Τὰ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ἐκτίθενται μετὰ πολλῶν λεπτομερειῶν ἄνευ ἐπιλογῆς τῶν κυριωτέρων, λείπει δὲ καθολικὴ εἰκὼν καὶ γενικὸς χαρακτηρισμὸς τῆς ὅλης πορείας τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν καθ' ἑκάστα γεγονότων. Ἐχομεν δ' οὕτω πρὸ ἡμῶν μᾶλλον ἐπεισοδιακὰ ἀποσπασματὰ καὶ διηγήματα σχεδὸν ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων, ἄνευ συνοχῆς κατὰ χώρας καὶ ἄνευ συσχετισμοῦ. Ὅλως δὲ ἀκαταλλήλως παραπέμπονται εἰς σημειώσεις βιογραφικὰ καὶ εἰδήσεις περὶ τῶν ἡρώων τῆς ἐπαναστάσεως, χωρίζομεν ἀπὸ τοῦ κειμένου. Ὡς μικρὸν δὲ παράδειγμα τῶν πολλῶν ὅλως περιττῶν λεπτομερειῶν, ἔστω τὸ ἐν σ. 105. «Ὁ δ' ἐκ Ζουμπάτης Δημήτριος Νενέος, ἐσχημάτισε καὶ ἴδιον σῶμα ἐνόπλων ἀνδρῶν καὶ περιέτρεχε τὴν χώραν, προτρέπων καὶ ἐξαναγκάζων τοὺς κατοικοὺς εἰς ὑποταγὴν».

σ. 60 καὶ ἀλλαχοῦ «Ἀνδρούτσος» ἀντὶ Ἀνδρῆτος.

σ. 105. «Ἡ ἐν Πύλῳ ναυμαχία» ἐπιγράφεται κεφάλαιον, ἀποτελούμενον ἐκ μακρᾶς εἰσαγωγῆς, περὶ αὐτῆς δὲ τῆς ναυμαχίας ἔχον τέσσαρας καὶ μόνον στίχους.

σ. 109. Περὶ τοῦ Καποδιστρίου λέγεται μετὰ τῶν ἄλλων, ὅτι «ἔδρυσε νομικὴν σχολὴν ἐν Ἀθήναις».

Ἐν σ. 112-113. Τῶν πολιτευτῶν τῆς νέας Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ βασιλείου ἐν' οὗ δέονται γίνεσθαι μνεία μόνον τῶν ἀειμνήστων Ἀλεξάνδρου Κουρουνδούρου καὶ Θεοδώρου Δηλιγιάννη.

Ἐν σ. 120 καὶ ἐξῆς. Ἐπρεπε νὰ προστεθῶσι μετὰ τὰ περὶ τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου συντόμως τὰ περὶ τῆς δημοκρατίας ἐν Γαλλίᾳ καὶ τῆς αὐτοκρατορίας ἐν Γερμανίᾳ, ὡς καὶ τὰ περὶ τοῦ Ρωσσοῦλωνικοῦ πολέμου.

Τὸ δὲ βιβλίον τοῦ κ. Σωτηριάδου εἶνε κατὰ πολὺ καθυπέρτερον τῶν δύο προηγούμενων. Γεγραμμένον ἐν γλώσσῃ εὐνόητῃ καὶ ζωηρᾷ, ἀπτεται τῶν κυρίων, ὁ δὲ συγγραφεὺς, μὴ ἐπιβαρύνων τὴν διάνοιαν τοῦ μαθητοῦ διὰ πλῆθους περιττῶν ὀνομάτων καὶ χρονολογιῶν, διὰ παντός τρόπου ἐπιζητεῖ νὰ παράσῃ εἰς τὸν παῖδα καθολικὰς εἰκόνας, τοῦτο μὲν διὰ γενικῶν πρὸ ἑκάστου μέρους ἐπισκοπήσεων, τοῦτο δὲ διὰ καταλλήλων ἀνακεφαλαιώσεων καὶ δι' ἐπιδείξεως σαφoῦς τῶν κυριωτέρων καὶ χαρακτηριστικωτέρων γεγονότων. Ἐπιτυχεῖς δὲ εἶνε καὶ οἱ συντομοὶ καὶ ἀκριβεῖς χαρακτηρισμοὶ τῶν δρασάντων. Ἰδίως ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος. Ἐνεκα τούτων τῶν ἀρετῶν τὸ βιβλίον νεωτερίζει καὶ ἐλκύει, ἄξιον δὲ συστάσεως εἶνε ἐν τῷ συνόλῳ τὸ νέον πνεῦμα, ὃφ' οὗ διαπνέεται, καὶ εὐχῆς ἔργον θὰ εἶνε νὰ ἐξεέλθωμεν, ἐν τῇ ἱστορικῇ διδασκαλίᾳ, τῆς πεπατημένης διὰ διδακτικῶν βιβλίων συντασσόμενων, κατ' ἀρχὴν, καθ' ὃν τρόπον ἐπεχείρησε νὰ γράψῃ ὁ κ. Σωτηριάδης.

Ἀλλ' ἐν ᾧ ἀξιέπαινος εἶνε ἡ ἐπιβολὴ αὐτοῦ, δὲν ὑπῆρξεν ἐπ' ἱσῆς ἐπιτυχῆς ἡ ἐκτέλεσις αὐτῆς, καὶ ταῦτα ἕνεκα τῆς σπουδῆς μεθ' ἧς φαίνεται ὅτι συνετάχθη τὸ βιβλίον. Διὰ τοῦτο ἐν τε τῇ καθ' ὅλου οἰκονομίᾳ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἑκάστον παρατηροῦνται οὐκ ὀλίγα ἀμαρτήματα, ὧν δὲν εἶνε πάντοτε εὐχερὲς ἡ διόρθωσις καὶ ἅτινα ὑποβιβάζουσι τὴν ἀξίαν τοῦ βιβλίου. Οὕτως ἡ μὲν ἀπόπειρα τῆς εἰς γε-

νωτέρως εἰκόνας ἀνακεφαλαιώσεως τῶν ἱστορικῶν γεγονότων καὶ τῆς ἐπιδείξεως καθολικῶν χαρακτηρισμῶν τῶν ἱστορικῶν περιόδων ἄγει ἐνίοτε τὸν συγγραφεὰ, οὗ τὸ ὅρος εἶνε συνήθως εὐληπτον καὶ σαφές, εἰς ἐνίοτε καὶ ἐκφράσεις ὑπερτέρως τῆς διανοίας τῶν παιδῶν, δι' οὓς προσρίζεται τὸ βιβλίον, καὶ εἰς διατυπώσεις, ὅτε μὲν ὑπεράγαν διθυραμβώδεις, ὅτε δὲ δυσνοήτους. Ποιεῖται δὲ καὶ κατάχρησιν τῶν παρενθέσεων, εἰς ἃς χάριν συντομίας δι' ὀλίγων λέξεων παρεμβάλλει νέα ἢ ὅλως ἄγνωστα καὶ ἀκατανόητα ἄνευ τῆς προσηκούσης ἐρμηνείας, ἡ παρέχει προσθέτους εἰδήσεις, ἀτόπως χωριζομένας ἀπὸ τοῦ λοιποῦ κειμένου, μεθ' οὗ ἐξήρετο ἡδυνάμην νὰ συναρῶσιν. Οὕτως ἐν σ. 58 «(το) χορογραφία Μυστρᾶ, μωσαϊκὰ θυμᾶσια τοῦ μοναστηρίου τῆς χώρας ἐν Κων/πόλει [ἀντὶ Κωνσταντινουπόλεως] οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ πολλοῦ σήμερον Κεχρίε-Τζαμί» ἐν σ. 103 «ὁ Κοραΐς, (ὅστις εἰς τοὺς Παρισίους ἔζησε καὶ εἰργάσθη ἀπὸ τοῦ 1788 μέχρι τοῦ 1833)», σ. 139 «καὶ τὴν περιουσίαν τοῦ ὅλην (2 ἑκατομ. δραχμῶν)», σ. 186 «ἡ Ἀγγλίς (πρωθυπουργὸς Γεώργιος Κάνινγχαμ)».

Ἀλλὰ τὸ κυριώτατον ἐλάττωμα τοῦ κ. Σωτηριάδου εἶνε ἡ ὑπὲρ πᾶν μέτρον δυσαναλογία τῶν ὑπὸ τοῦ προγράμματος ζητηθέντων ἐκτὸς τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων κυριωτάτων γεγονότων τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Γεγονότα σπουδαϊκότατα πραγματεύεται δι' ὅλως ἀσυγχρότου συντομίας, ὅλη δὲ ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἱστορία ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1908 περιορίζεται εἰς τέσσαρας καὶ μόνους ἐν τέλει ἀρχαίς σελίδας, περιεχοῦσας, ὡς εἰκός, κυρίως μόνον ὀνόματα καὶ χρονολογίας δυσμνημονεύτους ἐν μνείᾳ παροδικῇ ὅλως, γεγονότων σημαντικωτάτων.

Ἐκ δὲ τῶν ἐπὶ μέρους ἀμαρτημάτων σημειούμεν ἐν ταῦθα τὰ ἐξῆς:

σ. 7. Ἀνακριθεὶς εἶνε τὰ λεγόμενα αὐτὸν γενικὸν χαρακτηριστῆρα τῆς περιόδου ταύτης (τῆς Φραγκοκρατίας) ἀποτελεῖ ἡ ἐπικράτησις τῶν Φράγκων κατακτητῶν εἰς πάσας τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐλληνικὰς χώρας καὶ νήσους. Ἀλλὰ ποῦ εἶνε οἱ Τούρκοι; Καὶ ἡ καθολικὴ δὲ εἰκὼν τῆς φραγκοκρατίας περιέχει πολλὰ τὰ ἀσφρημένα καὶ δυσπαρακαλοῦντα ὑπὸ τῶν μαθητῶν.

σ. 10. «Τῶν Ἑλλήνων, οὔτινες τὴν ἐπομένην τῆς ἀλώσεως διωργάνωσαν ἀμέσως συστηματικὴν ἀντίστασιν κατὰ τῶν ξένων ἐπιδρομῶν ἐκ τριῶν σημείων τῆς καταλυθείσης αὐτοκρατορίας, ἥτοι ἐκ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐκ τῆς παραλίας τοῦ Πόντου». Ἀλλ' ὑπῆρξε πράγματι συστηματικὴ ἡ ὁργάνωσις τῆς Ἑθνικῆς ἀντιδράσεως; Καὶ τί θὰ εἰπώμεν τότε περὶ τῆς διαίρεσεως καὶ τῶν διχοναῶν τῶν ἐλληνικῶν τούτων χρόνων; Κακῶς δὲ εἶνε διατετυπωμένα τὰ «ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐκ τῆς παραλίας τοῦ Πόντου», δι' ὧν νοοῦνται αἱ αὐτοκρατορικὴ Νικαίης καὶ Τραπεζούντος, διότι καὶ τὰ παράλια τοῦ Πόντου εὐρίσκονται ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

σ. 10. «Ἐπέφερον ἐκεῖνο μὲν τὴν κατάλυσιν τοῦ Βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦτο δὲ τὴν τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως». Προσθετέον τῆς Λατινικῆς, διότι ἄλλως ἐπέρχεται σύγχυσις.

σ. 11. Τὰ περὶ τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶνε ὑπὲρ τὸ δέον σύντομα. Ἐπρεπε νὰ προστεθῇ τοῦλάχιστον τὸ ὄνομα τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος, ἐφ' οὗ αὕτη κατελύθη.

σ. 12. «ὑπὸ τοῦ δεσπότη τοῦ Ἑλλάδος Θεοδώρου». Προσθετέον Ἀγγελῶν.

σ. 13. «Εἰς τὸν μέγαν Κύριον τῶν Ἀθηναίων». Ἐπρεπε νὰ προστεθῇ καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

σ. 12. «Τὸ πριγκιπάτον γρ. πριγκιπάτον τῆς Ἀχαΐας». Ἐπρεπε νὰ ὀνομασθῇ μᾶλλον ἡγεμονία.

σ. 13. Ὅπισθεν. Τὰ περὶ τῶν ἐν τῇ φραγκικῇ ὑπηρεσίᾳ διαπρεψάντων ἐλλήνων ἔπρεπε νὰ λείπωσι, διότι οὔτε ἐκ τῶν αὐτῶν χρόνων εἶνε πάντες οἱ ἀναφερόμενοι, οὔτε πλήρη εἶνε ταῦτα ἀλλ' οὔτε καὶ ἀναγκαστικά.

σ. 14. «Ἡ χώρα διενεμήθη εἰς βαρῶνους καὶ ἱππότας γάλλους μὲ τὴν ὑποχρέωσιν ἐκάστου πρὸς παροχὴν ἀναλόγου στρατιωτικῆς δυνάμεως, εἰς τὴν ὁποίαν περιελήφθησαν καὶ οἱ Ἕλληνες, μὴδὲ τοῦ ἱερατείου αὐτῶν ἐξαιρουμένου». Ἡ ὅλη περίοδος εἶνε κακῶς συντεταγμένη, τὸ δὲ μὴδὲ τοῦ ἱερατείου αὐτῶν ἐξαιρουμένου θὰ παραπλανήσῃ τὸν μαθητὴν, νομίζοντα, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ἱερατείου.

σ. 14. Ὡς παράγων τῆς ἀναβιώσεως τῆς Πελοποννήσου ἔπρεπε νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν Καντακουζηνῶν ἐνίσχυσις δι' ἐγκραταστάσεως βυζαντικῶν στρατιωτικῶν οἰκῶν.

σ. 16. «Ἡ γαλλικὴ ἀρχὴ ἐξέλιπεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐντελῶς τὸ 1430». Ἐπρεπε νὰ δηλωθῇ, ὅτι τὴν κατὰλυσιν ἐπήνεγκεν ἡ δρᾶσις τῶν Παλαιολόγων, ἰδίως δὲ τοῦ Κωνσταντίνου.

σ. 17. Ἐν τοῖς ἄλλοις ἀξιολόγοις περὶ τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν μνημονεύεται μόνον ὁ οἶκος τῶν Λαροσίων ὅχι δὲ καὶ τῶν Βοριενίων.

σελ. 18 «Τὸ νησιωτικὸν κράτος τῆς Βενετίας» ἔπρεπε νὰ γραφῇ μᾶλλον κυριαρχία.

σελ. 22 «16 ἐτῶν» καὶ «13 φέουδα» καὶ ἀλλαχοῦ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα, ἀνθ' ὧν ἔπρεπε νὰ γράφονται ὁλόγραφοι οἱ ἀριθμοί, καθ' ὃ παρετηρήσαμεν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους συγγραφεῖς.

σελ. 25 «Ταμάραν βασιλίσσαν τῆς Ἰσθμίας» γρ. **Θά. μαρ.**

σελ. 28. «καὶ οἱ Ἀλβανοὶ τῆς Ἀλβανίας» αὐτόθι πολὺ ὀλίγα καὶ ἐν θέσει ἀκαταλλήλῳ καὶ ὅχι ἐπιφανῇ εἶνε τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη.

σελ. 28 «ἐν Κρόγια» γρ. **ὁρμώμενος ἐκ τῆς Κροΐας.**

σελ. 28 «διὰ τῆς προσχωρήσεως τοῦ πλείστου μέρους (τῶν Ἀλβανῶν) εἰς τὸν μωαμεθανισμόν» γρ. **πολλῶν.**

σελ. 33 «ἀνάκτησις τῆς Κ[ο]νσταντινουπόλεως». Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη τοῦ κεφαλαίου ἀκατάλληλος ἕνεκα κακῆς κατανοήσεως τῆς ὕλης ἐν τέλει τοῦ προηγουμένου κεφαλαίου καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τούτου.

σελ. 34 Οὐκ ὀλίγα τὰ παρὲνθουσα καὶ ἀνακριθεῖς ἔχει ἡ σελὶς αὕτη, οἷον «νικηφόροι ἐξῆλθον ὡς αἱετοὶ τῶν μοναρχῶν τοῦ Βυζαντίου», — «μία δὲ αἰθνηδὴς καὶ ἀπροδόκητος ἀναλάμψασα νέα δύναμις τῶν Τούρκων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας περιήγαγεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ κράτος εἰς οἰκτρὰν κατὰστασιν καὶ τάχιστα κατασυνέτριψεν αὐτό, ἥδη δεκαετηρίδας τινὰς μετὰ τὴν τόσον εὐέλπιδά ἀνασύστασιν του. Ἐπὶ ἓνα μόνον αἰῶνα μετὰ τὴν ταχέαν ταύτην ἐξασθένησιν ἐζήσε τὸν ἄδελφον καὶ ταπεινωτικὸν βίον του, διὰ τὴν ἀποθάνῃ τέλος τὸ 1453.» Ἀπὸ τίνος χρόνου ὑπολογίζεται ὁ μέχρι τοῦ 1453 αἰὼν; Ὅχι θεβαίως ἀπὸ τοῦ 1261.

σελ. 41 «οἱ Σέρβοι, οἱ ὅποιοι τὸ 1330 ἔχον κατανικήσει τοὺς Βουλγάρους καὶ τὴν δύναμιν τούτων διὰ παντὸς καταλύσει (ἢ καὶ βουλγαρικὸν κράτος ἔμεινε καὶ κατόπιν ὑφιστάμενον)». Ταῦτα οὔτε πρὸς ἄλληλα συμφωνοῦσιν οὔτε ἀκριβεῖς εἶνε.

σ. 41-42. «Οἱ δὲ ὁσμανίδαι Τούρκοι τὸ 1354, ἀρπάξουσιν τὴν Καλλίπολιν καὶ καταλαμβάνουσιν οὕτω τὴν πρὸς

τὴν Εὐρώπην φέρουσαν πύλιν». Καὶ ὁ ἐνικός πύλιν ἀθήνης καὶ ἡ σύναψις φέρουσα πύλιν δὲν εἶνε ζηλωτή.

σ. 43. «Ὁ Μιχαὴλ Β' Παλαιολόγος (1391-1425)». γρ. Μανουὴλ Παλαιολόγος. Ἐν δὲ τοῖς περὶ αὐτοῦ λεγομένοις, δὲν ἔπρεπε νὰ λησμονηθῇ τὸ ἄξιον λόγου γεγονὸς τῆς χάριν αἰτήσεως βοηθείας ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀποδημίας αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑσπερίαν.

σ. 44. «Ἀλλὰ πάλιν ἀνέκυψε τούτο (τὸ ὁσμανικὸν κράτος ἐκ τῶν ἐμσουλίων ταραχῶν), καὶ τὸ μὲν 1422 ἐπολιορκίθῃ τὸ δεύτερον ἡ **Κ**πολίς, ἡ ἐφοδὸς ὅμως αὕτη συνετρίβῃ εἰς τὴν ἀνδρείαν ὑπεράσπισιν τῶν Βυζαντινῶν, τὸ δὲ ὁσμανικὸν κράτος συνήνθη πάλιν ὑπὸ τὸν κραταῖον Μουράτ Β'».

Οὔτε ὁ λόγος ὁμαλὸς, οὔτε ἡ πρότερον πολιορκία ἔχει πού μνημονευθῇ καὶ ἡ πολιορκία μεταβάλλεται εἰς **Ἑσπρίον**.

σ. 45. «Συνετέλεσθη δὲ πλέον καὶ ἡ πολιορκία ἑνώσις τῶν Ἑκκλησιῶν».

σ. 48. «Πάλιν μὲ μεγίστας ἀπωλείας ἀπεκρούσθησαν νικηφόρως οἱ λυσσαλέως ἐπιτιθέμενοι».

σ. 54. Κακῶς διατετυπωμέναι «αἱ μεταβολαὶ εἰς τὴν Ἑκκλησίαν».

σ. 56. «Τὸν 11ον αἰῶνα ἔλαβε τὴν πρώτην τοῦ ἀρχῆν τὸ τῶν Παρισίων, μεσαιωνικῶν ἐπὶ, ἡ λεγομένη Σορβόνη». Ἀλλ' αὕτη ἰδρύθη τῷ 1257.

σ. 57. «Αἱ μεγάλα ἀνακαλύψεις τέλος εἶνε ἡ τῆς Ἀμερικῆς διὰ τοῦ Γενουάτου Χριστοφόρου Κολόμβου εἰς τὴν Ἰσπανικὴν ὑπηρεσίαν (τὸ 1492) καὶ ἡ τῆς θαλασσίας εἰς τὰς πλουσίας Ἰνδίας ὁδοῦ διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος ὑπὸ τῶν Πορτογάλων Βαρθολομαίου Διάζ, ὑπερβάντος τὸν ἰσημερινὸν 1472 καὶ τοῦ Βάσκου Δε-Γάμα, περιπλεύσαντος τὸ ἀκρωτήριο τὸ 1497 καὶ φθάσαντος εἰς Καλκούταν». Ταῦτα καὶ μόνον, ὑπὲρ τὸ δέον ὀλίγα, λέγει περὶ τῶν μεγάλων γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων. Ἐν αὐτοῖς δὲ ἀδικεῖται ὁ Διάζ, διότι οὐ μόνον τὸν ἰσημερινὸν ὑπερέβη, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος περιέπλευσε, καὶ δὴ ὅχι τῷ 1472, ἀλλὰ τῷ 1486—7. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βάσκος Δε-Γάμα ἐσφαλμένως λέγεται εἰς **Κ**αλκούταν.

σ. 58. «Τοιχογραφίαι Μυστρᾶ, μωσαϊκὰ θαυμάσια τοῦ μοναστηρίου τῆς Χώρας». Τὰ μωσαϊκὰ τῆς Μονῆς, ὅχι Μοναστηρίου, τῆς Χώρας, προηγούνται χρονολογικῶς τῶν τοιχογραφικῶν τοῦ Μυστρᾶ.

σ. 77 καὶ ἐξῆς. «Ἐπρεπε νὰ λεχθῶσι τὰ δέοντα περὶ ἐμπορίου, ἐμπορικῶν συνεταγισμῶν καὶ σχολείων ἐπὶ τουρκοκρατίας. Τῶν σχολείων ἀπλῶς ἡ ὑπαρξίς μνημονεύεται ἐν σ. 102.

σ. 88, 130, 133 καὶ ἀλλαχοῦ. «**Ἀνδροῦτσον**» ἀντὶ **Ἀνδρῆτσον**.

σ. 94. Ἐν τοῖς περὶ Ρήγα συμπεριελήφθησαν αἱ ἐκ προτέρων χρόνων ἀμάρτυροι παραδόσεις, δὲν ἐλήφθησαν δὲ ὑπ' ὅψιν αἱ νεώτεραι ἔρευναι.

σ. 95. «Αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ὡς αὐτόνομος πολιτεία κατόπιν ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας». Ἦτο καὶ εὐχολὸν καὶ ἀναγκαστὸν νὰ τεθῇ ἀντὶ τοῦ κατόπιν τὸ ἔτος τοῦ γεγονότος τούτου.

σ. 101. «Ἡ ἐπανόστασις τοῦ 1821 εἶνε τὸ τρίτον μέγα γεγονὸς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐξεγέρσεων τοῦ ἔθνους κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ 18ου αἰῶνος».

σ. 102. «Διὰ τῶν κοινοτήτων καὶ ἱεραρχῶν τῆς Ἑκκλησίας». Γρ. καὶ **τῶν ἱεραρχῶν**.

σ. 104. «Ἡ πληθώρα αὕτη τῶν δυνάμεων, ὁ πολέμικος καὶ πνευματικὸς ὄργασμός, εἰς τὸν ὅποιον εὗρίσκατο

τὸ ἔθνος ἐπὶ τέσσαρς κατὰ συνέχειαν δεκαετηρίδας (ἀπὸ τοῦ 1770), ἐπέφεραν τὴν ἐκρηξίν τοῦ ἀγῶνος τοῦ 1821». Γρ. πέντε δεκαετηρίδας.

σ. 110. «Ὁ Ὑψηλάντης ἐπροτίμησε νὰ ἀρχίσῃ αὐτὴν πρὸ τῆς προσδιορισμένης ἡμέρας 23ης Μαρτίου 1821». Ἀνακριβῆ, ὡς ἐκτίθενται.

σ. 116. «Εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Θράκην οὐδὲ νὰ ἐπιχειρηθῇ ἦτο δυνατόν διὰ . . . τὴν ἐξλιεῖν ὄρειων καταφυγίων».

σ. 131. «Ἀποσπάσας ὁ Χουρσίτ ἐκ τοῦ πρὸ τῶν Ἰωνίνων στρατοπέδου ἰσχυρὸν σῶμα ὑπὸ δύο πκσσάδες (Ὁμὲρ Βριώνης)». Εἶνε λοιπὸν οἱ δύο πκσσάδες ὁ Ὁμὲρ καὶ ὁ Βριώνης;

σ. 132. «Ποῖος Ἕλληνας ἔχει ἀνάγκη νὰ ἀναγνώσῃ τὴν ἱστορίαν του;» (τοῦ Διάκου)

Κακοὺς διδασκάλους καὶ ἀμελεῖς μαθητὰς βεβχίως θὰ παρὰ πλάνησιν ἢ ρητορικῇ αὐτῇ φράσιν.

σ. 146. «Ἡ Ἀκροπόρις».

σ. 146-148. Ἐν κεφαλῇ ἐπιγραφόμεν. «Ἡ Πελοπόννησος. Ὁ Δράμαλιν» ἀναγινώσκονται καὶ τάδε: «εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα δὲν ὀργανώθη καμμία ἀντίστασις (ἢ στάσις τοῦ Ὀδυσσεὺς κατὰ τῆς Κυβερνήσεως), καὶ ὁ Δράμαλιν προήλασεν . . . εἰς τοῦ ἀπερισκέπτως δὲ προχωρήσαντος Μαχμουῦ τὸ στρατόπεδον ἤρχισε νὰ γίνεταί αἰσθητὴ ἢ ἐλλείψις τῶν τροφῶν (ὁ τουρκικὸς στόλος δὲν εἰσῆλθε καὶ εἰς τὸν Ἀργολικόν). . . . Τὸ Νεὺπλιον λιμοκτονοῦν παρεδόθη. . . ὁ δὲ Χουρσίτ ἠτύοντο ἰσχυρὰ».

Ἐκ τούτων βλέπομεν, ὅτι πρῶτον μὲν δὲν λείπουν αἱ κίνηματι καὶ πικρὰς ἐκφράσεις, περὶ ὧν ἔγινε λόγος ἀνωτέρω, δεύτερον δὲ, ὅτι ὁ Τουρκοστράτης, λέγεται ὅτε μὲν Δράμαλιν, ὅτε δὲ Μαχμουῦ, τοῦθ' ὅπερ θὰ συγχύσῃ τὸν μαθητὴν, τρίτον δὲ ὅτι οὐδὲ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Σταύκου Σταυκοπούλου μνημονεύεται, ἐν ᾧ κρίνεται ἀναγκασίον νὰ ρηθῇ, ὅτι ὁ Χουρσίτ ἠτύοντο ἰσχυρὰ.

σ. 148. «οἱ συνενωμένοι στόλοι Τουρκίας, Αἰγύπτου καὶ Ἀλγερίου ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Μεσολογγίου». Πρόκειται περὶ τοῦ 1822, ὅτε ἐπετέθη ὁ Ἰσουλ πκσσὰς ἐκ Πατρῶν.

σ. 155. «Περὶ τοῦ Ὀδυσσεὺς λέγεται προῦς εἰς κινήματα προδοτικά», τοῦθ' ὅπερ καὶ διὰ λόγους ἱστορικῆς ἀκριβεῖας καὶ διὰ λόγους παιδαγωγικοὺς ἔπρεπε νὰ λείψῃ.

σ. 173. «ὅν ὑπῆρχε γενναία καὶ προνοητικὴ κυβέρνησις διὰ νὰ ἀφιέρωσιν ἐνωρὶς εἰς τροφοδότησιν αὐτῆς (τῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου) πάντα τὰ μέσα τῆς».

Δὲν ἔπρεπε ταῦτα νὰ διατυπωθῶσιν οὕτω.

σ. 188-189. Ἀναγράφεται δις ἡ ἡμερομηνία τοῦ φόρου τοῦ Καποδιστρίου.

σ. 192. «καὶ δι' ἐπαναστάσεων ἀκόμη ἐκδηλωθείσας ἐπιθυμίας τῶν Ἑπτανήσιων».

Ὁρθότερον ἦτο νὰ γραφῇ δι' ἐπαναστατικῶν κινήματων.

Τέλος δὲ ὁ «Πίναξ χρονολογικὸς τῶν κυριωτέρων γεγονότων τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐπὶ Φραγκοκρατίας 1204—1430» δὲν ἔπρεπε νὰ περιορισθῇ εἰς μόνον τὴν Φραγκοκρατίαν, ἀλλὰ καὶ ταύτης, πρὶν τὰ ἀναγεγραμμένα ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, ὁ πίναξ περιλαμβάνει μόνον τὰ μέχρι τοῦ ἔτους 1261, ἴσως ἐκ τῆς αὐτῆς σπουδῆς, ἐξ ἧς προήλθον καὶ τινες ἀνορθογραφίαι, ἃς θεωροῦμεν ὅλως περιττὰν ν' ἀναγράφωμεν.

Ἡ δὲ ἱστορία τοῦ Ν. Βραχνοῦ εἶνε μὲν γεγραμμένη κατὰ τὸν συνήθη παρ' ἡμῖν τύπον τῶν διδασκτικῶν βιβλίων καὶ στερεῖται τῆς ἐξάρσεως καὶ τοῦ νεωτεριστικοῦ πνεύμα-

τος τῆς τοῦ κ. Σωτηριάδου, ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ ἀπέφυγεν ἐκείνη, περὶ ἧς ἐκεῖνος ἠστόχησε. Εἶνε δὲ ἡ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τῶν ὑποβληθεισῶν εἰς τὸν διαγωνισμὸν προσκειμένη πιστότερη εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς διὰ τῆς Ὑπουργικῆς προκηρύξεως ζητηθείσης ὕλης, καὶ μελετημένη ἐν αὐτῇ ἡ ἀναλογία τῶν μερῶν πρὸς ἄλληλα. Κανονικὴ δὲ καὶ σαφὴς εἶνε ἡ γλῶσσα, καίτοι δὲν δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν ταύτην οὔτε γλαφυρὰν οὔτε ἁπλοῦσαν.

Ἀλλὰ δὲν στερεῖται καὶ τὸ βιβλίον τοῦτο παρὰ πτωμάτων ἐν τοῖς κατ' ἐκκαστον, ἅτινα καὶ ἀναγράφονται ἐν λεπτομερείᾳ.

σ. 1. «Ὁ Θεόδωρος Ἀσκαρὶς . . . ἐξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ Κράτους . . . πρὸς ἀνατολὰς δὲ μέχρι τοῦ Πόντου». Εἶτε γεωγραφικῶς εἶτε κατὰ τὴν ἐννοίαν τοῦ ἀρχαίου βασιλείου τοῦ Πόντου ἐκληρώθῃ τὸ ὄνομα τοῦτο, ἢ φράσιν δεῖται διορθώσεως, χάριν τῆς σαφηνείας.

σ. 2. «Ὁ Βατάσης ἐκυρίευσεν πᾶσας σχεδὸν τὰς ἐν Ἀσίᾳ κτήσεις τῶν Φράγκων». Ἴδε τὰ παρὰ τὴν ἐκκαστον εἰς τὰ περὶ τῆς σ. 6 τῆς ἱστορίας Τσαγγῆ.

σ. 2. Τὰ περὶ τοῦ Θεοδώρου Β' Ἀσκαρῆος λεγόμενα «χωρὶς νὰ δυνήθῃ νὰ πράξῃ τι ἄξιον λόγου» ἐπινοηθέντα. Ἴδε τὰ παρὰ τὴν ἐκκαστον ἐν σ. 4 τῆς ἱστορίας Χρυσίου.

σ. 2. «Ἰωάννης Ἀσκαρὶς, οὗτινος ἐγένετο ἐπίτροπος καὶ ἔπειτα συμβασιλεὺς ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος». Προσθετέον ὅτι καὶ παρὰ τὴν ἐκκαστον τὸν ἐπίτροπον.

σ. 2. «Τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζούντος περιλάμβανουσιν τὴν Ἀμισὸν καὶ τὴν Ταυρικὴν Χερσόνησον». Ἡ μὲν Ἀμισὸς δὲν ἀρκεῖ μόνον ἐκ τῶν ἐν τῇ Μικρῇ Ἀσίᾳ κτήσεων, ἔν κρητὶ ἀναγκασίᾳ ἢ περιγραφῇ τῶν ὁρίων τῆς αὐτοκρατορίας, τοῦθ' ὅπερ περιττὸν κατὰ τὴν γνώμην μας, ἢ δὲ Ταυρικὴ Χερσόνησος, ὅπως ὅποτε δὲν συμπεριλαμβάνετο εἰς ταύτην.

σ. 2. Τὸ τέλος τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Τραπεζούντος κακῶς χρονολογεῖται τῷ 1456 ἀντὶ τοῦ 1461.

σ. 2. «τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου ιδρύθη ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Α' Κομνηνοῦ». γρ. Ἀγγέλου. Οὐδὲν δὲ λέγεται περὶ τοῦ τέλους τοῦ δεσποτᾶτου τούτου.

σ. 4. «ἀπεβιβάσθησαν εἰς Πάτρης». γρ. Πελοπόννησον.

σ. 4. Ὁ Σγουρὸς δὲν ἦτο μόνον τοῦ Νεὺπλίου ἄρχων, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἀργους καὶ τῆς Κορίνθου.

σ. 5. Οἱ Βενετοὶ «διὰ τοῦ εὐπατρίδου Μάρκου Σανούτου κατέλαβον τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους». Ταῦτα πρέπει νὰ διατυπωθῶσιν ἀκριβέστερον πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν.

σ. 5. «Αἱ Ἀθηναὶ μετὰ τῶν Θηβῶν ἀπετέλεσαν δουκάτον, ὅπερ ὁ Βονιφάτιος ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Βοργούνδιον Ὁθων Δελαρόσην». Πρέπει νὰ λείψῃ ἢ κατὰ πρόληψιν χρῆσις τῆς λέξεως δουκάτον.

σ. 5. «Δέκα βραωνίας». Γρ. ὁδῶνα.

σ. 5. «τὸ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἰδρυθὲν Ἀκτιστοφραγκικόν κράτος (γρ. ἀπλῶς λατινικὸν ἢ φραγκικόν) εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρξεν ἀσθενὲς καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς». Ἐσωτερικῶς μὲν ἐνεκα τῆς διακρίσεως αὐτοῦ εἰς τρία τμήματα (εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Βαλδουίνου, εἰς τὸ Βασίλειον τοῦ Βονιφάτιου καὶ εἰς τὸ κράτιστον μερίδιον τῶν Ἑνετῶν) Σαφέστερον πρέπει νὰ δηλωθῇ ἢ ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξαρτησία τῶν τριῶν κλήρων, μὴ συναποτελουμένων ἐν κράτος, καὶ ἢ ἐκ τούτου ἐπερχομένη ἀδυναμία τοῦ λατινικοῦ στοιχείου ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

σ. 7. «Δαφνουσίαν». γρ. Δαφνουσία.

σ. 8. Εἰς τὰ ὑπὸ ἄλλων πλὴν τῶν Βυζαντινῶν κατεχό-

μενα μέρη τοῦ ἄλλοτε βυζαντινοῦ κράτους προσθετέα καὶ ἡ αὐτοκρατορία Τραπεζούντος.

σ. 10 καὶ ἐξῆς. Οὐδὲν λέγεται περὶ τῶν ἐρίδων Ἀνδρονίκου Β' καὶ Ἀνδρονίκου Γ'.

σ. 11. «Μετά τινα ὁμῶς χρόνον περιελθόντες εἰς ἐμφυλίους ἐρίδας καὶ τὴν Ἀττικὴν ἀπώλεσαν καὶ αὐτοὶ διελύθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν». Ἀνακριβῆς. Ἐπρεπε τοῦλάχιστον νὰ μνημονευθῇ ἡ εἰς τοὺς Ἀττικῶνας μετάπτωσις τῶν Ἀθηνῶν.

σ. 15. «παρὰ τὸν Σαῦον» γρ. Σαῶν.

σ. 16. «Ἀπῆλθε παρὰ τοῦ Ἰωάννου ν' ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Κων/πόλεως. Τούτου ὁμῶς ἀρνηθέντος, ὁ Βασιλεὺς ἐπεχείρησε δευτέραν πολιορκίαν τῆς Κων/πόλεως τῷ 1400». Ἰδε τὰ παρατηρηθέντα εἰς σ. 13 τῆς ἱστορίας Τσαγρῆ.

σ. 16. «Με τὰς ἀγρίας ὁρῶνς του». γρ. στίβη.

σ. 17. Ἀνεπαρκῆ τὰ περὶ τοῦ δεσποτάτου Πελοποννήσου.

σ. 17. Ἐν τοῖς περὶ Ἰωάννου Παλαιολόγου οὐδὲν λέγεται περὶ τῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς καὶ οὐδὲν ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει περὶ τῶν ἐπαναστάσεων τῆς Κρήτης κατὰ τὸν Βενετῶν.

σ. 18. Μωάμεθ ὁ Β' λέγεται ἔχων κατὰ τὴν ἄλωσιν ἡλικίαν 26 ἐτῶν, ἀλλ' ἦτο 22 ἐτῶν, ἅτε γεννηθεὶς τῷ 1430.

σ. 18. «Μόνον δύο πολεμικὰ Ἑνετικὰ πλοῖα ἦλθον καὶ ὀκτὼ Κρητικὰ». Πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ, ὅτι καὶ ταῦτα τὰ Κρητικὰ λεγόμενα ἦσαν τῶν ἐν Κρήτῃ Βενετῶν.

σ. 19. «Ἡ Κων/πολις περιβάλλετο ὑπὸ διπλοῦ τείχους καὶ διπλῆς τάφρου». Εἰς τὸ λάθος τοῦτο ἔχουσι περιπέσει καὶ τινες τῶν ἄλλων συγγραφέων.

σ. 19. Ἐν τοῖς περὶ τῆς ἀλώσεως οὐδὲν λέγεται περὶ τοῦ μεγάλου πυροβόλου τοῦ Οὐρβανοῦ, ὡς οὐδὲ παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ἄλλων συγγραφέων, ἐν ᾧ τὰ τοιαῦτα εἶνε καταλληλότερα διὰ τοὺς παῖδας.

σ. 21. «Ἐν τῇ πύλῃ τοῦ Ρωμανοῦ». γρ. τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ.

σ. 21. «Τότε κεντήσας (ὁ Κωνσταντῖνος) τὸν ἵππον του». Ἰδε τὰ παρατηρηθέντα ἐν σ. 16 τῆς ἱστορίας Τσαγρῆ.

σ. 22. «διήρκεσε 1058 ἔτη (993-1453)». γρ. 393. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ὑπολογίζεται ἡ ἀρχὴ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ Θεοδοσίου, ἐν ᾧ ἡ δύνατο νάναχθῇ εἰς τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον.

σ. 24. «Προσῆρμσε δ' ἐπὶ τῆς βελόνης λεπτότατον κυκλικὸν πῖνακα, τοῦ ὁποῦοι τὴν περιφέρειαν διήρκεσεν εἰς 32 μέρη, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τοὺς 32 ἀνέμους». γρ. ὁρθότερον ἔθηκε κάτωθεν τῆς βελόνης ἀνεμολόγιον ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς ὀκτὼ κυρίους ἀνέμους καὶ τὰς ὑποδιαίρεσεις αὐτῶν.

σ. 24. «Τὴν ἐκτακτικὴν δύναμιν τῆς πυρίτιδος». Ἡ θελεν ἴσως νὰ γράψῃ ἐκτακτικὴν, ἀλλὰ τοιαύτην δύναμιν ἔχει ἡ πυρίτις μόνον ἀναφλεγόμενη διὸ εἶνε προτιμότερον νὰ γραφῇ ἐκρηκτικὴν.

σ. 24. Ἡ χρονολογία τῆς ἐφευρέσεως τῆς πυρίτιδος ἀνακριβῶς καταβιβάζεται εἰς τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα, διότι ἡ πρὸς γόμωσιν ὀπλων χρῆσις αὐτῆς ἀνέρχεται εἰς τὸ 1259.

σ. 24. «βραδύτερον ἐχαράσσοντο ἐπὶ ξυλίνων πινάκων τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου». γρ. ὁλόκληροι σελίδες.

σ. 25. «Βολωνία». Γρ. Βονωνία.

σ. 28 καὶ ἐξῆς. Τὰ περὶ ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ τοῦ Κολόμβου καὶ μακρὰ εἶνε καὶ ὀχι ἀπηλλαγμένα

σφαλμάτων. Οὕτως ἐν σ. 30 γράφει Βοδαβίλλαν ἀντὶ Βοδαβίλλαν, σ. 31 «ὁ Βαλδῶς . . . ἀνεκάλυψε τῷ 1503 τὸν Εἰρηνικὸν Ὠκεανόν». γρ. 1513.

σ. 32. «Βραδύτερον δὲ ἤπασαν τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν, ἥτις σήμερον καλεῖται «Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι». Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἐκτείνονται μέχρι τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ, δὲν εἶναι μόνον πρὸς τὴν παραλίαν τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ.

σ. 35. «Protestantes» Γρ. Protestants.

σ. 42. Νὰ διαγραφῇ ἀπὸ τῶν ἀνωτέρων σχολείων τὸ τῆς Θεσσαλονίκης.

σ. 38. Σχερύτερον πρέπει νὰ ἐκφρασθῶσιν οἱ λόγοι, ἐξ ὧν παριστάνεται ὁ Μωάμεθ παραχωρήσας τὰ προνόμια τῆς Ἐκκλησίας.

σ. 43. «Ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις πολλάκις ἐπεχείρησε νὰ ὑποτάξῃ τὰ δουπότακτα καὶ πτωχὰ ταῦτα τέκνα τῆς φύσεως» (τοὺς κλέφτας). Τὰ δὲ κατωτέρω λεγόμενα, ὅτι ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἀναγκάσθη νὰ συνθολογήσῃ μετὰ τῶν κλεφτῶν, ἀποτελέσματα εἰς αὐτῶν ἐνοπλὰ τάγματα, τοὺς ἀρματολούς, δὲν εἶνε ἀκριβῆ.

σ. 47. Ἐν τοῖς περὶ Ρήγα πρέπει νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν αἱ νεώτεραι ἐρευναι.

σ. 50. «Παπάζογλους», γρ. Παπάζωζης.

σ. 53, 70 καὶ ἄλλαχοῦ γράφει Ἀνδροῦτσον ἀντὶ Ἀνδρῆτσον.

σ. 52. Περιττὰ τὰ περὶ τῆς Πομπαιδοῦ καὶ τῆς Δουβαρρύ.

σ. 52. Μακρὰ τὰ περὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἐν οἷς ἄλλως οὐκ ὀλίγαι χρονολογίαι, κατὰ λατίνους ἀναγραφόμεναι, πρέπει νὰ ἐπανορθωθῶσιν εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς. Οὕτως σ. 53. «ἐν Βερσαλλίαις τῇ 5 Μαΐου 1789» γρ. 24 Ἀπριλίου. — σ. 54. «ἡ Βασιλὶς ἐκυριεύθη 14 Ἰουλ. 1789». γρ. 3/14 Ἰουλίου, σ. 56. «Αἱ φοβεραὶ ἡμέραι τοῦ Σεπτεμβρίου (2—7 Σεπτεμ.) ἰδε τὰ ἐν σ. 73 τῆς ἱστορίας Χαρίτωνος παρατηρηθέντα — σ. 56 «ἐκαρατομήθη δὲ 21 Ἰανουαρίου 1793». γρ. 10 Ἰανουαρίου. — Σ. 57. «ἐποχὴ τῆς τρομοκρατίας (2 Ἰουνίου 1793—28 Ἰουλίου 1794)». Ἀφαίρεσόν ἑνδεκα ἡμέρας.

σ. 54. Αἱ Βερσαλλίαι λέγονται «βασιλικὴ καθέδρα» γρ. πρωτεύουσα καὶ ἐν σ. 108 «ἡ βασιλικὴ καθέδρα μετετέθη εἰς Ἀθήνας».

σ. 56 «ἐν τῷ Ναῷ, ὅστις ἦτο φρούριον ὀχυρόν». Ἰδε τὰ παρατηρηθέντα ἐν σ. 73 τῆς ἱστορίας Χαρίτωνος.

σ. 61. Ὅπως παροδικῶς καὶ συντόμως ἐκτίθενται τὰ περὶ τοῦ Ἀλῆ πασσά καὶ τοῦ Σουλίου.

σ. 62. Δὲν μνημονεύονται αἱ πρὸς τὸν Καποδίστριαν διαπραγματεύσεις περὶ ἀναλήψεως τῆς ἀρχῆς.

σ. 63. «Ἐσημείωσε τὸ τέλος τῆς ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἐπαναστάσεως».

σ. 63. «Μογκάστης». Γρ. Μουγκάτης.

σ. 66. Ὑπεράγαν συντόμως ἐκτίθενται τὰ κατὰ τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον, οὐδὲν δὲ λέγεται περὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ οὐδὲ περὶ τῆς ἀνακομιδῆς τῶν ὁσίων.

σ. 69. Σαφέστερον πῶς πρέπει νὰ ἐκτεθῶσι τὰ κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως.

σ. 70. «Ὁ ἥρως ὑπέστη τὸν ὀδυνηρότατον θάνατον χωρὶς ἐν ᾧ νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ στόματός του».

σ. 72. «Εἰς τὰς τρεῖς δὲ ταύτας νήσους . . . ἀνήκει σύμπασα ἡ τιμὴ τοῦ ὅτι ἀπεφάσισαν ὀριστικῶς τὴν τύχην, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ὁ κατὰ θάλασσαν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγών». Νὰ διατυπωθῇ ἀκριβέστερον καὶ σαφέστερον.

σ. 72. «Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Μικρούλη τὸ ἑλληνικὸν νηυτικὸν εὗρε τὸν ἄνθρωπον του».

σ. 85. «Ἐκτελεστικοῦ, τὸ ὅποῖον ἐκίνει ὁ Μαυροκορδάτος»: γρ. Κολοκοτρώνης.

σ. 86. «Ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὸν ἐν τῇ ἀκροπόλει ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀνεγερθέντα πύργον». Ὑπάρχει μὲν τοιαύτη γνώμη, ἡ τοῦ μικροῦ Κουταντζόγλου, ὅτι ὑπὸ τῶν Τούρκων εἶχεν οἰκοδομηθῇ ὁ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως πύργος, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ἐπιχειρήματα, ἐφ' ὧν στηρίζεται αὕτη, δὲν εἶνε ἀσφαλῆ, προτιμότερον νὰ μὴ καθορισθῇ ἂν ὁ πύργος εἶχε κτισθῇ ὑπὸ Βενετῶν ἢ ὑπὸ τῶν Τούρκων.

σ. 92 «Μανιάκη» γρ. Μανιάκι. Ἐτι δὲ σφαιλερώτερον τὸ ἐν σ. 93 «τοῦ Μανιακίου».

σ. 100. «Τὴν Δομβραϊνὰν ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ» γρ. οὐ μακρὴν τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου.

σ. 102. «Δίστομον». Ποῦ κεῖται;

σ. 102. «Ἀπὸ τῆς προτεριάς ὁ Καραϊσκάκης ἐκ τῆς μεγάλης στενοχωρίας κατέπεσε κληνῆρης πυρέσσειν σφοδρῶς». Ταῦτα ἐλέγχθησαν ἤδη ὀλίγον ἀνωτέρω.

σ. 103. Ὑπὲρ τὸ δέον σύντομα τὰ περὶ τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου.

σ. 104. «Δυνάμει τοῦ ἀπὸ 7 Ἰουλίου 1827 ἐν Λονδίνῳ ὑπογραφέντος πρωτοκόλλου». γρ. 24 Ἰουνίου.

σ. 106. Τὰ περὶ Καποδιστρίου ἐκτίθενται πρωθυστερῶς. Ἐπρεπε νὰ προταχθῶσι τῆς προηγουμένης παραγράφου.

σ. 108. Οὐδὲν ἐνταῦθα, ὅπου εἶνε ἡ οἰκεία θέσις, ἀναφέρεται περὶ τῶν συμβάντων τοῦ 1854, εἰ καὶ ταῦτα μνημονεύονται κατόπιν ἐν σ. 114 ἐν τοῖς περὶ Κριμαϊκοῦ πολέμου καὶ κατωτέρω ἐν σ. 115.

σ. 115. «ἐν ἔτει 1875 . . . οἱ Βούλγαροι ἤγειραν γελοῖαν τινὰ ἐπανάστασιν».

Ἀπρεπὲς καὶ ἀντιπαιδαγωγικὸν εἶνε νὰ ἐπιζητῶμεν τὴν ἐξέγερσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος πατριδοκοπιτικῶς δι' ὑποτιμήσεως τῶν ὑπὸ ἄλλων πραχθέντων.

Ἐν τέλει παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς πρέπει ν' ἀποφεύγῃ τὴν χρῆσιν τοῦ ὅμως ὡς ἀντιθετικοῦ συνδέσμου ἀντὶ τοῦ ἁλλῶ, οἷον ἐν σ. 63 «συλληφθεῖς ὅμως». σ. 86 «ὁ Γούρας ὅμως», σ. 91 «φθόσας ὅμως», σ. 95. «Πᾶσαι ὅμως», σ. 102 «δυστυχῶς ὅμως», σ. 103 «κατὰ τὴν ἔξοδον ὅμως». Ὁμοίως ἔπρεπε νὰ γράψῃ ὀλογράφως τὰ ὀνόματα

τῶν μηνῶν, τὴν λέξιν Μικροὶ Ἀσία ἀντὶ Μ. Ἀσία (σ. 89), Μαγιάλου ἀντὶ Μ. Ναπολέοντος (σ. 110 καὶ ἑξῆς), τὴν λέξιν χιλιάδες ἀντὶ 17 χιλ.» (σ. 89), «δύο χιλ. πεντακόσιαι» (αὐτόθι), δέκα χιλ. πεζοὺς» (σ. 90), «ἑξ χιλ. ἀνδρῶν» (σ. 92).

Ὁμοίως ὀλογράφως πρέπει νὰ γράφονται τὰ ἐπίθετον ἑλληνικὸς «ἀντὶ ἑλλην. στόλος» (σ. 89, 95) καὶ ἄλλα ὅμοια ἢ λέξεις ἑκατομμύρια ἀντὶ ἑκατομ., οἱ ἀριθμοὶ τῶν ὥρων ἀντὶ (8ην ὥραν σ. 88 καὶ τῶν τοιούτων) καὶ οἱ κλισματικοὶ ἀριθμοὶ (σ. 95) «εἶχον ἐλαττώσει τὸν τὸν στρατὸν του κατὰ τὰ 2/3.»

σ. 115 «τὰ 4/5 τῆς Μακεδονίας». Ἀπαραίτητος δὲ εἶνε ἡ γραφὴ ὀλοκλήρων τῶν βαπτιστικῶν ὀνομάτων. Οὕτω γράφει ὁ συγγραφεὺς ἐν σ. 87. «Δ. Ὑψηλάντου», ἀλλαχοῦ «Ἐμμ. Τομπάζης», ἐν σ. 91 «Δ. Σαχτούρης» ἐν σ. 92 «Γ. Σαχτούρης», ἐν σ. 100 «Γ. Βάγιος» καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα, πολὺ αἰεὶ μάλιστα τοῦ λόγου ὄντος περὶ ἀνδρῶν, ὧν τὸ πλήρες ὄνομα δὲν εἶχε λεχθῇ ἀνωτέρω. Ἐν τέλει διορθωταὶ φράσεις, οἷαι ἡ ἐν σ. 101 μὴ ἔχοντες οὐδεμίαν διέξοδον» σ. 90 «χωρὶς νάπαντήσῃ οὐδὲν ἐμπόδιον», καὶ ἡ κακὴ διὰ φιλοῦ πνεύματος γραφὴ τῆς λέξεως Ἐνετία. Περὶ δὲ τῆς πολλαχοῦ γενομένης χρήσεως τῶν ἀραβικῶν ἀριθμῶν ἀντὶ τῶν ὀλογράφων, ἐν οὗ δέοντι, ὡς καὶ τῆς συντεταγμένης λέξεως Κωνσταντίας, παρατήρησεν ἤδη αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς, ὅτι εἰς ταῦτα περιέπεσαν ἐκ συνηθείας ὁ ἀντιγραφεὺς καὶ μέλλουσι νὰ διορθωθῶσιν.

Ἀνεγράψαμεν δ' ἐν πάσῃ δυνατῇ λεπτομερείᾳ τὰ παραπτώματα τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Βραχνοῦ, τὰ δεόμενα διορθώσεως, διότι ἡ ἐπιτροπεία, σταθμίσασα τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ πλημμελήματα τῶν ὑποβληθεισῶν εἰς τὴν κρίσιν αὐτῇ ἱστοριῶν διὰ τὴν Γ' τάξιν τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου, ταύτην, τὴν τοῦ κ. Βραχνοῦ, ἐθεώρησε προκριτοτέραν, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς διορθώσεως τῶν ἀνωτέρω παρατηρηθέντων.

Ὁ Πρόεδρος
Γ. Μιστριώτης

Τὰ Μέλη
Σ. Λάμπρος
Γεώργ. Γρατσιᾶτος
Ἐμμ. Ρούγας
Θ. Κακριδῆς